

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFCKÁ FAKULTA

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

OLMOUC 2011

PETRA HAJŠMANOVÁ

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA ASIJSKÝCH STUDIÍ

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Petra Hajšmanová

POSTAVY POLITICKÝCH VYVRŽENCŮ V DÍLE
SPISOVATELE ZHANG XIANLIANGA

CHARACTERS OF POLITICAL OUTCASTS IN
ZHANG XIANLIANG'S LITERARY WORK

Olomouc 2011

Vedoucí práce: Mgr. Kamila Hladíková

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní předepsaným způsobem všechny použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne 15. srpna. 2011

.....

Poděkování

Děkuji Mgr. Kamile Hladíkové za odborné vedení práce. Nemenší poděkování patří Mgr. Bc. Jarmile Fiuráškové za obětavou pomoc, věcné komentáře a připomínky, Mgr. Tereze Slaměníkové za podnětné diskuze a Bc. Adamu Cabišovi za odborné konzultace historické části. Na tomto místě bych ráda poděkovala i svým rodičům za neutuchající podporu a inspiraci během mého studia na Univerzitě Palackého v Olomouci.

Motto:

*...a když člověk ve svém žalu oněmí,
mně kdos z bohů dal říci,
jak trpím...*

J. W. Goethe

1	ÚVOD	7
2	METODIKA PRÁCE	9
3	NÁPRAVNÝ TÁBOR LAOGAI JAKO HISTORICKÝ FENOMÉN	12
3.1	HISTORICKÉ POZADÍ INTERNACE CIVILNÍHO OBYVATELSTVA ZA ÚČELEM ELIMINACE NEŽÁDOUCÍCH VLIVŮ VE SPOLEČNOSTI	12
3.2	STRUČNÝ VÝVOJ VĚZEŇSKÉHO SYSTÉMU NA ÚZEMÍ ČLR DO R. 1949.....	13
3.3	POČÁTKY TRESTU FORMOU NUCENÝCH PRACÍ.....	14
3.4	STRUKTURA A ORGANIZACE VĚZŇŮ V NÁPRAVNÝCH TÁBORECH LAOGAI	16
3.5	PŘEBUDOVÁNÍ SYSTÉMU NÁPRAVNÝCH TÁBORŮ LAOGAI DO SOUČASNÉ PODOBY.....	20
4	PÍSEMNÉ PRAMENY O TÁBORECH LAOGAI	22
4.1	LITERATURA VĚZEŇSKÝCH ZDÍ - OBECNÁ CHARAKTERISTIKA.....	22
4.2	HISTORICKÝ PRAMEN A JEHO PŮVOD.....	23
4.3	KATEGORIZACE PRAMENŮ O NÁPRAVNÝCH TÁBORECH LAOGAI.....	25
4.3.1	<i>Autobiografické zápisky bývalých vězňů</i>	25
4.3.2	<i>Statě psané lidmi "zvenčí"</i>	25
4.3.3	<i>Narativní prameny psané bývalými vězni</i>	26
4.3.4	<i>Narativní prameny sepsané lidmi "zvenčí"</i>	26
4.4	AUTOŘI - VĚZŇI A JEJICH MOTIVACE KE PSANÍ O NÁPRAVNÝCH TÁBORECH LAOGAI	27
4.5	PRIVILEGOVANÍ VĚZŇI – PU YI	29
5	CHARAKTERISTICKÉ RYSY LITERATURY VĚZEŇSKÝCH ZDÍ	31
5.1	GROTESKNÍ REALISMUS.....	31
5.2	KOMPOZICE DÍLA	32
5.3	ČASOVÁ LINIE A DĚJOVÁ STRUKTURA	33
5.4	VYPRAVĚČ	34
5.5	POSTAVY A PROSTŘEDÍ.....	35
5.6	POSTTRAUMATICKÁ STRESOVÁ PORUCHA U BÝVALÝCH VĚZŇŮ	37
6	ZHANG XIANLIANG	39
6.1	ŽIVOT A DÍLO	39
6.2	CHARAKTERISTIKA ZHANGOVY TVORBY	40
6.2.1	<i>Charakteristika postav v Zhangově díle</i>	44
7	"VĚZEŇSKÁ ROMANCE"	47
7.1	STRUČNÝ OBSAH	49
7.2	POSTAVY	52
7.2.1	<i>Shi Zai 石在</i>	52
7.2.2	<i>Pan "Tojepohroma" a Malý Shun</i>	58
7.2.3	<i>Starý Qin a Doktor Li</i>	59
7.2.4	<i>Song Zheng 宋征</i>	60
7.2.5	<i>Liu Jun 刘俊</i>	61
7.2.6	<i>Matka a Qiao Anping 桥安萍</i>	63
8	ZÁVĚR	66
9	ANOTACE	69
10	ABSTRACT	70
11	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	71
12	SEZNAM PŘÍLOH	76

1 ÚVOD

Tématem této práce jsou postavy politických vyvrhelů v díle čínského autora Zhang Xianlianga. Zhang je v čínské literatuře zvláštní postavou, stojí totiž na předělu dvou epoch. Narodil se v roce 1936, to je doba, kdy Čínou zmítaly mocenské boje, jenž vyvrcholily vyhlášením Čínské lidové republiky v roce 1949. Téměř dvacet let pak strávil internací v nápravných táborech *laogai*. Rehabilitován byl teprve po Mao Zedongově smrti. Zde nastává jeho druhá životní etapa. Na pozadí Deng Xiaopingových reforem se stává úspěšným spisovatelem, posléze i podnikatelem. V tento moment se pro většinu čtenářů stává kontroverzní postavou. Kladou si totiž otázku, jak je možné, že člověk, který stávil tak dlouhou dobu v hrozivém prostředí nápravných táborů *laogai*, nakonec na Čínu nezanevřel? Jak je možné, že se stal populárním spisovatelem, ačkoli popisuje události z nápravných táborů. Jak všichni víme, téma nápravných táborů spolu s ochranou lidských práv jsou v Číně tabu.

Můžeme se domnívat, že Zhang, ačkoli se ve svých knihách dostává na tenký led, přesto nikdy nepřekročí pomyslnou hranici toho, co je vládnoucí strana ochotna akceptovat. Je tedy komunistickým přísluhovačem, a nebo natolik skvělým spisovatelem, že se mu daří ukrýt kritiku uplynulých událostí pod rouškou líbivých slov tak, že je oficiální cenzura nepozná? Odpovědi můžeme hledat například v postavách jeho děl, kterou se bude zabývat tato práce.

Životem a dílem spisovatele Zhang Xianlianga se v České republice téměř nikdo nezabýval. Za první vlašťovky můžeme označit překlad úryvků z románu *Polovina muže je žena* od Zdeňky Heřmanové, které vyšlo v Revue zahraničních literatur v roce 1991¹, a magisterskou diplomovou práci Zuzany Li s tématem "Narativní prostor v díle čínského spisovatele Čang Sien-Lianga *Polovina muže je žena*", již obhájila v roce 1998 na Univerzitě Palackého v Olomouci.

Pro komplexní pochopení problematiky literatury zabývajících se či týkajících se nápravných táborů *laogai* je napřed nutné nastínit historické pozadí internace a vzniku nápravných táborů *laogai* v Číně, kterými se zabývám v kapitole číslo tři. V následující kapitole budu charakterizovat literaturu týkající se nápravných táborů – vymezím její charakteristické rysy, rozdělím ji do skupin podle původu pramenů a budu se zabývat motivací, která autory vedla k sepsání díla. Jak už bylo zmíněno výše, není tato problematika u nás zatím ještě dostatečně

¹ ZHANG, Xianliang. **Polovina muže je žena**. Přel. Zdenka Heřmanová. *Světová literatura: Revue zahraničních literatur*. 1991, XXXIV, 4, s. 112-132.

prozkoumána. Je tedy třeba na základě dostupných zdrojů zvolit vhodnou terminologii a použít vlastní překlady názvů děl, nebyla-li tato ještě v českém překladu publikována.

V páté kapitole se zaměřím na charakteristické prvky literatury týkající se nápravných táborů, tzn. tak zvané literatury "vězeňských zdí". Budu se zabývat kompozicí díla, postavami, nastíním projevy posttraumatické stresové poruchy, kterou většina bývalých vězňů trpí v důsledku prožitého traumatu.

V další kapitole navážu stručným životopisem ZXL a sestavím z dostupných zdrojů seznam nejvýznamnějších děl. Na základě vlastní četby Zhangových beletristických děl se pokusím stručně charakterizovat rysy jeho tvorby. Zaměřím se na hlavní mužské postavy. Právě ty se totiž z našeho úhlu pohledu nacházejí v pozici "politických vyvrhelů".

Na základě teoretického úvodu z předchozí kapitoly rozeberu Zhang Xianliangovy novelu "Vězeňská romance" a pokusím se nastínit, jakým způsobem se snaží postavy politických vyvrhelů, tedy vězni v nápravném táboře *laogai*, vyrovnat s traumatem vzniklým internací a životem v drsném prostředí nápravného tábora.

2 METODIKA PRÁCE

Zdroje

Získání materiálů a podkladů pro tuto práci bylo značně komplikované a zdlouhavé. Ačkoli je Zhang Xianliang v Číně celkem známou osobností, není snadné získat relevantní informace o jeho životě a tvorbě. Čínské zdroje uvádí pouze základní údaje – rok a místo narození a neopomenou zdůraznit jeho buržoazní původ. Dále následují vágní informace o Zhangově studiu střední školy v Pekingu a následných internacích v nápravných táborech, jejichž délka dosáhla téměř dvaceti let. Články jsou zakončeny informací o Zhangově rehabilitaci a jeho následném úspěchu v podnikatelské sféře. Kompletní seznam Zhangovy tvorby se z důvodu nedostatku informací bohužel nepodařilo sestavit. Hlavní příčinou může být cenzura. Většina Zhangových děl pojednává totiž o nápravných táborech *laogai* a toto téma stále ještě není v Číně oficiálně přijímáno. Při sestavování Zhangova životopisu a seznamu jeho nejznámějších děl jsem se opírala o Hong Zichengovu *Historii moderní čínské literatury* – konzultovala jsem ji v obou variantách, originální čínskou z roku 1999 a její anglickou verzi vydanou o deset let později. Dále jsem používala internetové vyhledávače Google a Baidu a zadávala do nich hesla "Zhang Xianliang", "Chang Hsien-liang", "张贤亮" a "张贤亮作品" a požadovala výsledky v čínském, anglickém a německém jazyce. Je nutno podotknout, že vyhledané zdroje byly téměř totožné. Z tohoto důvodu je nelze považovat za relevantní, je totiž jasné, že jsou přebírány z jednoho originálního čínského zdroje, který prošel cenzurou.

Seznam Zhangových děl jsem porovnávala s katalogem Národní knihovny v Pekingu (北京国家图书馆 *Beijing guojia tushuguan*). Pro určení, zda se jedná o román, povídku či novelu, jsem se řídila oficiálními čínskými zdroji. Povídku označuji termínem *duan pian xiaoshuo* 短篇小说, novelu *zhongpian xiaoshuo* 中篇小说 a román *changpian xiaoshuo* 长篇小说.

Jako zdroj odb. článků mi posloužily databáze elektronických informačních zdrojů. Přístup je umožněn z IP adres Univerzity Palackého v Olomouci.² Využila jsem komplexní databázové vyhledávače EBSCOhost a JSTOR, do nichž jsem zadávala hesla "Zhang Xianliang" a "*laogai*" a "China labor camp". Díky aktivitě Katedry asijských studií se dokonce podařilo zajistit krátkodobý přístup do databáze CNKI (China National Knowledge Infrastructure,

² Odkaz na portál EIZ UP v Olomouci: <http://ezdroje.upol.cz/ezdroje/>

中国知网 Zhongguo zhiwang), která shromažďuje nejen všechny odborné články publikované v ČLR, ale i diplomové a dizertační práce obhájené na čínských univerzitách.

Na základě citací ze získaných odborných článků a z bibliografických seznamů uvedených na konci článků jsem sestavila seznam odborných publikací. Výsledkem pátrání bylo zjištění, že nápravnými tábory se zabývají tři odborníci. Jsou jimi profesor Jeffrey C. Kinkley působící na St. John's University v New Yorku, profesor Philip F. Williams (Masey University) a profesorka Yenna Wu (University of California). Nejdůležitější jsou dvě publikace zabývající se tématem nápravných táborů *laogai* a literatury vězeňských zdí – monografie *The Great Wall of Confinement* (spoluautoři Philip F. Williams a Yenna Wu) a sborník *Remolding and Resistance among the Writers of the Chinese labor camp* (editoři Philip F. Williams a Yenna Wu). Obě dvě se podařilo získat prostřednictvím meziknihovní výpůjční služby z Vídeňské státní knihovny. Díla od Zhang Xianlianga nutná ke zpracování práce jsem získala za pomoci přátel z Národní knihovny v Pekingu. Kompletní seznam použité literatury je uveden na konci práce a seřazen abecedně. U čínských publikací a článků uvádím i přepis jejich názvů do mezinárodní transkripce pinyin.

Originální text novely "Vězeňská romance" čerpám ze sborníku čínských novel dostupného v Knihovně univerzity Palackého v Olomouci. Sborník byl vydán ku příležitosti oslav padesáti let čínské literatury (míněno literatury ČLR) a jeho editorem je Wang Meng. V tiráži sborníku není uveden rok vydání, ISBN ani jiný identifikační údaj, přikládám kopii novely do přílohy. Při citování ukázek z této publikace uvádím v poznámce pod čarou název novely a číslo stránky dle sborníku.

Věrohodnost historických materiálů

Pro sestavení historického přehledu o nápravných táborech *laogai* jsem použila stejné metody rešerše jako při hledání zdrojů k literární části. Pramennou základnu lze podle ideologického klíče téměř beze zbytku rozdělit na kritickou a nekritickou ve vztahu ke KS Číny, jednotlivé statě díky selektivnímu přístupu k pramenům taktéž. S ohledem na tyto překážky nelze za pomoci současných metod historického výzkumu učinit korektní závěry, a proto se většina autorů zabývá pouze dílčími otázkami, jejichž znění je ovlivněno především dostupností pramenů. Z hlediska metodiky historické práce se jako nejspornější jeví nekritické přebírání výpovědí osob, které mají zkušenost s podobou výkonu trestu v nápravných táborech *laogai*.

Podobná situace panuje i na poli odborné literatury - sekundárních zdrojů. Publikace vydané na toto téma mimo ČLR jsou většinou velmi kritické k ČLR. Mnohdy ale neuvádějí zdroje svých informací, a proto jsou z čistě vědeckého hlediska velmi nevěrohodné.

Soustavné neuvádění zdrojů je bohužel charakteristické také pro texty uveřejňované nejrůznějšími organizacemi na ochranu lidských práv. Světlou výjimkou je exilová instituce *Laogai Research Foundation* založená bývalým politickým vězněm Harrym Wu (吴弘达 Wu Hongda). Soustavně sleduje vězeňský systém ČLR, zejména pak nápravné tábory *laogai*. Ačkoliv jsou publikace Harryho Wu v odborných člancích na toto téma hojně citovány, akademická veřejnost se shoduje na skutečnosti, že jeho pohled na pracovní tábory *laogai* je spíše retrospektivní a odpovídá době, kdy byl on sám internován, tedy letům 1950–1969.³

Ediční poznámka

V této práci používám pro přepis čínštiny abecedu pinyin (汉语拼音 *hanyu pinyin*), která je od roku 1958 oficiální transkripcí čínštiny v Čínské lidové republice a od roku 1982 je uznávána Mezinárodní organizací pro standardizaci za mezinárodní standard pro přepis čínštiny do jazyků užívajících latinku. Pro zápis znaků používám zjednodušenou variantu znaků. Čínské termíny překládám do češtiny, za českým překladem následuje závorka se znakovým zápisem a přepisem do mezinárodní transkripce pinyin. Při dalším použití výrazu pak následuje už jenom český překlad, označený kurzívou. Výjimku tvoří výraz *laogai*. Jedná se o zavedenou terminologii, ponechávám tedy celý název "nápravný tábor *laogai*", ačkoli se může z jazykového hlediska jevit jako zbytečně zdlouhavý. Pro slova zavedená v českém jazyce užívám jejich českou formu, např. Šanghaj, Peking.

³ <http://www.laogai.org/> (24. 07. 2011)

3 NÁPRAVNÝ TÁBOR LAOGAI JAKO HISTORICKÝ FENOMÉN

3.1 Historické pozadí internace civilního obyvatelstva za účelem eliminace nežádoucích vlivů ve společnosti

Termín internace označuje nucený pobyt, nedobrovolnou přítomnost jedné či více civilních osob na určitém místě nebo na nějakém omezeném prostoru, zpravidla z politických, náboženských, etnických či jiných společenských příčin.⁴ Protože mocenské elity měly vždy tendenci zavírat a eliminovat své nepřátele, není internace v historii až tak neobvyklým řešením svárů.

Jednu z prvních internací většího rozsahu ve 20. století najdeme během Druhé búrské války (1899 – 1902). Polní maršál H. H. Kitchener nařídil omezit materiální podporu poskytovanou civilními búrskými obyvateli povstalcům proti britské koloniální správě.⁵ Organizovaná internace civilního obyvatelstva měla toto nařízení podpořit. Přesto je tento případ v porovnání s dalšími dějinnými příklady velmi specifický. Odlišuje se v následujících bodech:

1. Internováno bylo obyvatelstvo, které mohlo potenciálně materiálně podporovat búrské povstalce, a to plošně.
2. Internace neměla za cíl "trestat", ale "pouze" internovat. Bohužel Britové neměli žádné zkušenosti s plánováním a výstavbou takto rozsáhlých komplexů pro řádově desetitisíce obyvatel - vězňů, proto byli obyvatelé vystaveni kritické podvýživě a absolutně nedostatečným hygienickým podmínkám.
3. Internovaná populace byla tvořena především ženami a nezletilými. Velké množství dospělých Búrů (potomci původně holandských osadníků usídlených na území JAR a dále ve vnitrozemí) totiž již přešlo do ilegality nebo ozbrojeného odporu.

Těmito třemi body se od zbylých historických příkladů lišily asi nejzásadněji.

Podobný charakter měl program Třetí říše schválený na konferenci ve Wannsee 20. února 1942, který si kladl za cíl ideologickou a etnologickou purifikaci celého evropského prostoru.⁶ Na této konferenci mocenských špiček Třetí říše bylo však schváleno pouze *Konečné řešení židovské otázky* a s tím související vznik čistě vyhlazovacích táborů. Samotná praxe

⁴ Nový akademický slovník cizích slov. Praha: Akademia, 2005.

⁵ Kronika lidstva (1992): s. 820 – 821.

⁶ Kronika lidstva (1992): s. 946 – 947.

internace obyvatelstva považovaného vládnoucím režimem za nespolehlivé byla na území Třetí říše ve větším měřítku praktikována již dříve. Do povědomí současné veřejnosti se vryly především okolnosti provázející *holocaust*,⁷ ale k nuceným pracím v pracovních táborech byli odsuzováni i hlavní političtí odpůrci vládnoucí NSDAP - především z řad sociální demokracie či z roztržštěných řad komunistů a anarchistů.

Pravděpodobně nejmasovějším příkladem eliminace politického odporu vsazením jeho hlavních představitelů do pracovních táborů je éra J. V. Stalina v Sovětském svazu (1927–1953). Tento způsob politického teroru a jeho každodenní uvádění do praxe byl vzorem pro vznik obdobné instituce, zejména po vítězství Komunistické strany Číny a vzniku Čínské lidové republiky.

Všechny výše zmíněné příklady spojuje snaha izolovat od většinové společnosti elementy nebezpečné pro vládnoucí režim, které se profilují odlišným politickým smýšlením a společenskými názory. Shodný je také autoritářský až totalitní charakter režimů i jejich hlavních představitelů. A v těchto dvou bodech lze nalézt paralelu k nápravným táborům *laogai* v ČLR.

3.2 Stručný vývoj vězeňského systému na území ČLR do r. 1949

Organizovaná internace politické opozice s cílem eliminovat její vliv nebyla na čínském subkontinentu před vznikem ČLR uplatňována masově, avšak tento způsob odstranění politických odpůrců měl již v imperiální Číně velmi dlouhou tradici – například trest vyhnanství nebo propuštění ode dvora.⁸

Postupné upouštění od tradičního konfuciánského pojetí práva, odklon od praktikování tělesných trestů a reformy soudnictví vedly ke vzniku moderního vězeňského systému. V letech 1911 – 1949 došlo k několika revizím čínského trestního práva. Odnětí svobody bylo v čínské právní terminologii postupně pevně zakotveno jako forma výkonu trestu. Tato proměna s sebou samozřejmě nesla nároky na vybudování vězeňské infrastruktury podle západního vzoru, což se s ohledem na silný důraz kladený na represivní možnosti tehdy vládnoucí čínské nacionalistické

⁷ Segregace populace na základě etnického původu a eliminace židovské menšiny od většinové populace. Nový akademický slovník cizích slov. Praha: Akademia, 2005.

⁸ Imperiální Čína de facto trest odnětí svobody nepoužívala, suplovala jej vyhnanstvím (praktikováno zejména u politických odpůrců – podobně jako v současné ČLR přinucení k emigraci do zahraničí). Tresty pro běžné

strany Guomindang (中国国民党 *Zhongguo Guomindang*, dále jen GMD) podařilo realizovat. Vládnoucí strana GMD tak získala k potlačení politické opozice odpovídající legislativu i infrastrukturu, ale z historických pramenů se zdá, že instituci pracovních táborů nepoužívala.⁹

3.3 Počátky trestu formou nucených prací

První pramenné zmínky o nápravných táborech *laogai* zřízených a vedených Komunistickou stranou Číny jsou datovány zhruba do let 1931–1934. Souvisí s budováním a provozováním těchto institucí, kde měla vliv *Ústřední revoluční základna* (中央革命根据地 *Zhongyang geming genjudi*)¹⁰ rozkládající se na pomezí dnešních provincií Jiangxi a Fujian. Ze zdrojů je patrné, že Komunistická strana Číny na tomto území nevybudovala infrastrukturu adekvátní nárokům zařízení tohoto typu, ale lze konstatovat, že od počátku existovaly v komunistické straně tendence eliminovat nežádoucí osoby jejich odsunutím do izolovaných nápravně-pracovních zařízení.

Tyto snahy se znovu projeví po upevnění moci KS Číny v okolí Yan'anu (延安 *Yan'an*) a rozšíření sféry vlivu na pomezí provincií Shaanxi, Gansu a Ningxia mezi lety 1935 – 1948. V této době se KS Číny nacházela v téměř permanentním ohrožení ze strany GMD a japonských intervenčních sil a její organizace musela na tento fakt reagovat, čemuž se nevyhnuly ani soudní a trestní praktiky uplatňované KS Číny.

Jednou z forem trestu se tak stalo nucené nasazení v trestných polovojskových pracovních oddílech. Ty byly relativně málo početné a tudíž mobilní (s ohledem na nutnost pružně reagovat na proměnlivou vojenskou situaci v daném regionu). Kvůli omezeným zdrojům se kladl velký důraz na materiální soběstačnost těchto jednotek. Ovšem v chudých regionech, postižených dlouhotrvajícími boji, to představovalo nespelnitelný požadavek. Stejně tak zdravotnická péče a hygienické podmínky, ve kterých vězni žili, byly katastrofální.¹¹

Po kapitulaci Japonska¹² a po ovládnutí větší rozlohy čínského území KS Číny bylo přistoupeno k transformaci vězeňského systému.¹³ Rozsah kontrolovaného území umožňoval

obyvatelstvo tak byly většinou tělesné. Neznali pojem odnětí svobody, pouze v rámci „vyšetřovací vazby“ byl obžalovaný držen ve vězení. Palát (2001): s. 312-320.

⁹ Fairbank (1998): s. 296-378.

¹⁰ Bakešová (2001): s. 68.

¹¹ Dikötter (2003): s. 803-806.

¹² Skřivan (1997): s. 364-378.

vybudování efektivnější infrastruktury a využití vězeňské práce při obnově země, zvláště v rámci programu meliorace zemědělské půdy. Pořád se tak dělo pouze v relativně malém měřítku. Doposud byly pracovní oddíly organizovány do jednotek o 10 - 15 vězňích a byly pod dohledem lokální ozbrojené milice. Takto malé pracovní čety ale vykazovaly nízkou produktivitu práce.

Po roce 1947 došlo k přehodnocení tohoto přístupu. Na územích nově dobytých Komunistickou stranou Číny bylo příliš mnoho nežádoucích elementů a dosavadní instituce trestu nucených prací v rámci malých pracovních jednotek byla naprosto nedostačující. Povahu těchto nežádoucích elementů ilustruje záznam jednání vlády provincie Shandong z února roku 1947: „... zrádcové, kolaboranti, sabotéři, špehové a bandité by měli být popraveni, ale místním vůdcům a reakcionářským velkostatkářům by se mělo dovolit vykonávat prospěšnou činnost k odčinění jejich zločinů.“¹⁴

Celou polovinu všech vězňů tvořili kromě předchozích dvou skupin i váleční zajatci a civilní úředníci z řad GMD. Takové množství internovaných skýtalo značný potenciál levné pracovní síly. Do roku 1948 byla většina odsouzených soustředěna do velkých pracovních táborů podle sovětského vzoru. V jejich rámci se kladl důraz nejen na soběstačnost, ale i na produkci pro vnější trh a obnovu hospodářství. Z těchto důvodů lze rok 1949 označit za počátek soustavy nápravných táborů *laogai* v Číně, respektive v ČLR.

Přežití v těchto zařízeních bylo velmi těžké. Průměrná výše trestu nucených prací se pohybovala v rozmezí 3 - 5 let (ojediněle, většinou v případech odsouzených velkostatkářů, dokonce 12 – 15 let), ale *umístění do přední linie* – ve skutečnosti nasazení na extrémně namáhavou a nebezpečnou práci – znamenalo přímé ohrožení života.

Denní přiděl potravin činil asi 340 g sušených batátů a zeleniny, což v kombinaci s extrémní námahou vedlo v delším časovém horizontu k úmrtí. Kritický byl rovněž nedostatek šatstva a vězňové byli odkázáni na pomoc svých blízkých na svobodě. Ovšem tato pomoc byla vzhledem k poválečnému hospodářství téměř nemožná. Na počátku padesátých let 20. století tak byly nejčastější příčinou úmrtí vězňů pracovní úrazy, hlad, zima a zastřelení na útěku.

Tresty téměř vždy spočívaly v navýšení práce či krácení dávek jídla, odměny naopak v přeřazení na lehčí práci nebo získání drobného finančního obnosu navíc. Po 12 - 16hodinové pracovní době následovala politická školení realizovaná v nejmenších pracovních skupinách 10 -

¹³ Jung Chang, Holliday, J. *Mao - příběh který možná neznáte*. Praha: BETA – Dobrovský, 2006. s. 313-334.

¹⁴ „Shandong sheng zhengfu bugao“ (*Notice of Shandong provincial government*), February 1947, SDLS, Vol. 18, pp. 300-301. Publikováno: Dikötter (2003): s. 809.

15 vězňů vedených vždy jedním z *kádrů* – prominentních vězňů, kteří vykonávali částečný dozor v rámci dané skupiny.¹⁵

3.4 Struktura a organizace vězňů v nápravných táborech *laogai*

V roce 1945 se již na území ČLR nacházela vězeňská infrastruktura vybudovaná podle západních vzorů. Zároveň bylo mnoho věznic postavených v éře GMD přebudováno k jinému účelu. Od r. 1949 sloužil svému původnímu účelu jen zlomek vězeňských komplexů, a to ve funkci zadržovací či vyšetřovací vazby. Devadesát procent vězňů bylo na počátku padesátých let 20. století soustředěno do pracovních táborů zřízených ve spěchu ad hoc.

V nápravných táborech *laogai* byli soustřeďováni jak političtí vězňové, tak běžní kriminálníci. Z dostupných archivních pramenů - malého vzorku vězeňských karet - lze konstatovat, že sociální původ a dosažené vzdělání hrály roli při stanovování výše trestu. Ze stejného zdroje lze vyvodit, že procento absolventů vysokých škol mezi vězňeny bylo výrazně vyšší než ve zbytku populace, což by znamenalo, že intelektuální elita byla perzekvována více než běžná populace.¹⁶ S ohledem na fakt, že dostupný pramen tvoří jen několik set položek, je statistická pravděpodobnost tohoto výroku diskutabilní.

Na počátku padesátých let 20. století vyhlásila KS Číny několik kampaní zaměřených na potírání nežádoucích vlivů ve společnosti. Do nápravných táborů *laogai* tak přibyli čelní představitelé nejrůznějších tajných společností vzniklých v průběhu japonské okupace a přední činitelé náboženských sekt a církví, zejména těch nadnárodních, které neměly své centrum na území ČLR. V neposlední řadě přibyli i pracovníci infrastruktury vybudované GMD.

V letech 1950 – 1951 se pozornost lidových soudů zaměřila především na bývalé příslušníky armády, policie a členy nejrůznějších nekomunistických podzemních hnutí a zeměbrany formované lokálními militaristy. Nejčastějším obviněním bylo nařčení z přechovávání válečného materiálu s cílem svrhnout vládu KS Číny.¹⁷

Kromě kampaní vedených proti nepřítelům KS Číny¹⁸ (ať už domnělým nebo skutečným) iniciovala další vlny zatýkání korejská válka v letech 1950 – 1953.¹⁹ Vstup ČLR

¹⁵ Dikötter (2003): s. 809-817.

¹⁶ Dikötter (1997): s. 147-151.

¹⁷ Dikötter (1997): s. 152-153.

¹⁸ Kampaň proti pravičákům v roce 1951 byla jedna z největších. Mnoho z uváděných skupin budoucích vězňů v nápravných táborech *laogai* bylo uvězněno právě v jejím průběhu.

do tohoto konfliktu vyvolal paniku na nejvyšších postech stranického vedení KS Číny a několik vln procesů s protaiwanskými špióny.

Do nápravných táborů *laogai* byli kvůli *očistění od nakažlivých západních vlivů* umístěni i čínští vojáci, kteří upadli do zajetí sil OSN a kteří byli po podpisu příměří repatriováni do ČLR.²⁰

Další skupinu vězňů tvořili odsouzení v rámci kampaně proti zkorumpovaným státním činitelům probíhající v letech 1957 - 1958. Délka trestu se odvíjela od výše přijatého úplatku či zpronevěřených prostředků. Obecně lze říci, že sazby byly velmi přísné. V totalitním, arbitrárně řízeném státě byla takováto obvinění jen těžko vyvratitelná a výše trestu byla umocněna skutečností, že souzení byli představiteli režimu – kádry. Jednou z obecných charakteristik totality je totiž skutečnost, že je přísnější k systémovým deliktům svých prominentů. Tyto principy byly obecně platné pro soudy civilní i vojenské.

Kromě výše zmíněných kategorií vězňů byli do nápravných táborů *laogai* umístováni i běžní kriminálníci, ale délka jejich trestu (s výjimkou vrahů) nebyla zdaleka tak vysoká jako v případě vězňů odsouzených v rámci politických kampaní.²¹

Ač nejsou k dispozici seriózní prameny, z předchozího výčtu nejpočetnějších skupin je patrné, že celkový počet internovaných musel být velmi vysoký. Kvalifikované odhady v odborné literatuře hovoří o milionech, přesto až do roku 1954, kdy byla přijata norma pro zřízení a provoz vězeňských zařízení tohoto typu, vznikala nápravná zařízení *laogai* jen z popudu regionálních autorit bez centrálního vedení. Léta 1954 – 1957 lze tudíž označit za klíčová pro budování vězeňské infrastruktury ČLR, která je v určitých rysech patrná do současnosti.²²

Do povědomí čínského trestního práva se tak dostaly dva pojmy, zcela zásadní pro organizaci nápravných táborů *laogai*:

Termín / pinyin	Termín	Vysvětlení
劳动改造 / <i>laodong gaizao</i>	náprava prací	těžší forma trestu neumožňující zmírnění
劳动教养 / <i>laodong jiaoyang</i>	převychování prací	lehčí forma trestu umožňující výhody

¹⁹ Blíže o průběhu korejské války např.: Wagner, E. W. *Dějiny Koreje*. Praha: NLN, 2001. s. 236-250.

²⁰ Podobný osud stihl i příslušníky Rudé armády, kterým se podařilo přežít v nacistickém zajetí.

²¹ Dikötter, F. (1997): s. 155 - 159.

²² Whyte (1973): s. 254 - 255.

Náprava pomocí těžké práce *laodong gaizao*, zkráceně *laogai*, byla využívána pro politické vězně a těžké kriminálníky. Převychování prací *laodong jiaoyang*, zkráceně *laojiao*, bylo voleno v případech běžné lehké kriminality a jeho délka byla obecně nižší tří let. Uložení tohoto trestu bylo plně v kompetenci výkonné moci (zjednodušeně veřejné bezpečnosti – v právní terminologii ČR *orgány činné v trestním řízení*). Na rozdíl od *laogai* mají vězni v rámci *laojiao* volnější režim, pokud plní normy a vykazují aktivní činnost a snahu o nápravu pravidelným psaním sebekritiky, získávají tím další výhody – například mohou dostávat dopisy od rodin, jsou jim povolovány návštěvy. V některých případech může být dokonce snížen trest odnětí svobody.

Je ovšem třeba podotknout, že i instituci *laojiao* šlo zneužít a umožnit prodlužování internace prakticky donekonečna, a to následujícím způsobem: výběr budoucí profese propuštěnce byl zcela v rukou veřejné bezpečnosti. Mohlo se tedy stát, že v souladu s politickou objednávkou mohl propuštěný dostat *umístěnku* na pracovní pozici v rámci některého z pracovních táborů *laogai*, kde pod mírnějším policejním dozorem vykonával práci s podobně postiženými. Toto opatření bylo uplatňováno v případě *nedostatku vhodných pracovních pozic*. Bylo jej ale užíváno tak hojně, že v 60. až 80. letech 20. století existovaly pro takové případy i samostatné tábory a v rámci každého velkého pracovního tábora *laogai* i detašovaný sektor pro tyto perzekvované.²³

Z našeho pohledu se to může zdát jako bezvýhodná situace, ale uvědomíme-li si, že během politických kampaní a Kulturní revoluce si nikdo nemohl být jistý, zda není zítra na řadě on, znamenal internační tábor paradoxně určitou jistotu. Za odvedenou práci byli intenzivně zapláceni, dostávali pravidelné přiděly jídla a byli tak relativně v bezpečí. Není proto divu, že si mnozí propuštěnci dobrovolně vybírali právě tuto možnost, tj. dostat i po propuštění pracovní umístěnku do některého z nápravných táborů a tam zůstat i s celou rodinou. Daň v podobě politického a policejního dozoru byla v porovnání s tím, co by je čekalo venku, zanedbatelná.

Podle sovětského modelu byla vězňům za odvedenou práci vyplácena nepatrná mzda, jejíž výše nebyla určována jen dosažením či překročením pracovní normy, ale i iniciativou projevovanou v rámci programu politické převychovy atp.²⁴

²³ Mosher (1991): s. 50 - 51.

²⁴ Tento fakt ilustruje důraz s jakým KS Číny přistupovala k otázce politické převychovy. V systému SSSR není známa žádná obdobná instituce a práce vězňů byla odměňována čistě na základě plnění pracovní normy.

Právě politická převýchova formou diskuze v nejmenších pracovních jednotkách je pro nápravné tábory *laogai* v porovnání s obdobnými institucemi vně ČLR specifická. Tato školení, organizovaná každodenně po pracovní době, kladla největší důraz na politickou indoktrinaci diskuzí nad aktuálními politickými tématy (např. právě probíhajícími vládními kampaněmi). Účastníci museli psát kritická zhodnocení svého předchozího života, což se s nadsázkou dá označit za *autoreflexi sebekritikou*.

Sebekritika musela být prováděna před ostatními diskutujícími, což byla ve své podstatě jedna z forem nátlaku na začlenění jednotlivce do kolektivu *vzorných socialistů*. Navíc, velmi časté přeorganizování pracovních skupin a přesuny z jednoho zařízení do druhého cíleně omezovaly vznik pevnějších sociálních vazeb i kolektivního povědomí, což otupovalo charakter vězňů, nutilo je uzavírat se do sebe a z aktivity přecházet do pasivity.²⁵

Pro takto systémově postižené jedince bylo velmi obtížné začlenit se znovu do občanské společnosti, což ještě umocňovala radikalizace veřejného politického života. Výsledkem byla pochopitelná ztráta emocionality postižených a netečnost k okolí. Když si uvědomíme, že primárním důvodem internace politických vězňů bylo zabránit jim v šíření nežádoucích myšlenek ve společnosti, zdařil se tento záměr téměř dokonale (pro srovnání viz též kapitola 5.4).

Pro zachování objektivitu je ale nutné zmínit jednu neoddiskutovatelnou přednost tohoto systému. Téměř absolutní organizace vězeňského života radikálně omezila či zcela zamezila vzniku vězeňské subkultury, která - pokud vznikne - znamená další prohloubení kriminální zkušenosti vězňů. Tento systém tak vykazuje mnohem nižší míru recidivy kriminálních činů než je mimo ČLR a jeví se tak v tomto ohledu mnohem méně kontraproduktivní než jiné vězeňské systémy, které většinou představují pomyslnou *vysokou zločineckou školu*, případně platformu pro politickou opozici.²⁶

²⁵ Whyte (1973): s. 255 - 264.

²⁶ Whyte (1973): s. 267 - 269.

3.5 Přebudování systému nápravných táborů *laogai* do současné podoby

V diskuzi na téma základních lidských práv a svobod aplikovaných na čínský vězeňský systém padají ze strany kritiky nejrůznější obvinění. Už méně často se mluví o reformách, které vězeňský systém ČLR od roku 1981 prodělal.²⁷

Již v 80. letech 20. století se ozývala domácí kritika, která paradoxně nesměřovala proti instituci *laogai*, ale proti *laojiao*. Bylo jí vytýkáno, že se vymyká čínskému právnímu systému a je cele v kompetenci orgánů veřejné bezpečnosti bez možnosti vnější kontroly. Částečné uvolňování politických poměrů v ČLR mělo za následek dramatický pokles počtu odsouzených politických zločinců, pro něž byl původně systém *laogai* určen, což omezilo důraz na politickou převýchovu vězňů. S klesajícím počtem politických vězňů klesal také průměrný věk vězňů. V reakci na tento trend byly zřízeny nové nápravné tábory *laogai* pro mladistvé delikventy, neboť nejčastější věk odsouzených se v současnosti podle dostupných údajů pohybuje mezi 15 – 25 lety.

Zásadní předěl znamenala revize *vězeňského zákona* z roku 1994, která vězňům přiznala *základní práva* jako právo odvolat se, právo na návštěvy, právo dostávat a odesílat poštu, právo ochrany před ponižováním aj., a vtiskla vězeňskému systému ČLR pevnější rámec.²⁸ S modernizací výrobního sektoru klesala i rentabilita vězeňské práce a v době revize *vězeňského zákona* již byla chápána čistě jako prostředek převýchovy vězňů.

V poslední dekádě je režim ČLR alespoň částečně ochoten diskutovat o podobě svého vězeňského systému, ač kritiku zásadně odmítá. V reakci na ni jsou uváděny argumenty o odlišném čínském pojetí lidských práv a odlišném chápání pojmů *trest* a *náprava*.²⁹ V případech, kdy jsou oficiální mluvčí ČLR ochotni komunikovat na toto téma, hovoří většinou o filozofickém podtextu celé problematiky. V souladu s konfuciánskou morálkou a učením

²⁷ Konání IV. pléna ÚV KS Číny po XI. sjezdu, v jehož rámci bylo zveřejněno oficiální zhodnocení éry Mao Zedonga, lze považovat za symbolický počátek modernizace ČLR. Blíže např.: Bakešová (2001): s. 157-160.

²⁸ Zejména instituci *laojiao*, která do té doby stále spadala výhradně do kompetence veřejné bezpečnosti. K další revizi uplatňování této instituce došlo r. 2002.

²⁹ Bin Liang (2008): s. 147-153.

filozofa Mencia³⁰ je *trest* chápán jako snaha o nápravu a jedinec, který je přirozeně dobrý, jen sešel na scestí. Instituce nápravných táborů *laogai* je tedy ve světle této teze zcela opodstatněna a její doslovné chápání tímto způsobem ilustruje i současná čínská praxe umístování drogově závislých do nápravných táborů *laogai* v rámci odvykací kúry.³¹

³⁰ Stručně o těchto filozofických konceptech např. McGreal, I. P. *Velké postavy východního myšlení*. Praha: Prostor, 1998. s. 19-25, 46-50.

³¹ Fu Hualing (2005): s. 811-812.

4 PÍSEMNÉ PRAMENY O TÁBORECH LAOGAI

4.1 Literatura vězeňských zdí - obecná charakteristika

V roce 1979 vyšla ve druhém čísle literárního časopisu *Žně* (收获 *Shouhuo*) novela s názvem "Rudá magnolie ležící pod velkou zdí" (大墙下的红玉兰 *Daqiangxia de hong yulan*), jejímž autorem je Cong Weixi 从维熙. Na titulní stránce časopisu byla vyobrazená černá vězeňská zeď a před ní ležící větvička magnolie, jejíž bílé květy potřísněné sytě rudou krví tvořily jasný kontrast k černé zdi. Congova novela zaujímá důležité místo v historii moderní čínské literatury, protože se jako první dotýká tabuizovaného tématu nápravných táborů *laogai*. Tím otvírá novou éru pro novely i romány – éru tak zvané literatury vězeňských zdí. Název "literatura vězeňských zdí" (大墙文学 *daqiang wenxue*) byl přebrán právě z názvu Congovy novely "Rudá magnolie ležící pod velkou zdí". Doslovně znamená "*literatura za velkou zdí / velkými zdmi*" a označuje čínskou literaturu osmdesátých let dvacátého století, jejíž autoři byli sami internováni v nápravných táborech *laogai* a po svém propuštění zážitky z internace sepsali (viz kapitola 4.3).³² Od října 1988 do června 1990 vydávala šanghajská Kancelář pro správu nápravných táborů *laogai* (上海劳改局 *Shanghai laogaiju*) měsíčník s názvem *Uvnitř i vně zdí* (大墙内外 *Daqiang neiwai*) věnovaný výhradně literatuře vězeňských zdí. Obsahoval obojí – reportáže i fikci.³³

Nejvýznamnějšími zástupci tohoto směru jsou Cong Weixi 从维熙, Zhang Xianliang 张贤亮, Li Guowen 李国文 a Zhang Xian 张弦.³⁴ Cong Weixi pak bývá označován jako "*otec literatury vězeňských zdí*" (大墙文学之父 *daqiang wenxue zhi fu*) a Zhang Xianliang jako "*mladší strýc literatury vězeňských zdí*" (大墙文学之叔 *daqiang wenxue zhi shu*).³⁵

Děj většiny děl této epochy se odehrává v nápravných táborech *laogai*, kde jsou hlavní hrdinové uvězněni a převychováváni nucenými pracemi v zemědělství či těžkém průmyslu. V bývalém Sovětském svazu se tyto tábory vyskytují také, jen pod názvem „státní nápravný tábor“. Jedním z nejvýznamnějších ruských autorů, který se stejnému tématu věnuje, je Alexandr

³² Kromě termínu 大墙文学 *daqiang wenxue* se někdy používá i termín 大墙内的小说 *daqiangnei de xiaoshuo*, to znamená "*romány zpoza velké zdi*". 洪子诚 (1999): s. 266.

³³ Kinkley (1991): s. 83.

³⁴ Hong Zicheng (2009): s. 307.

³⁵ Williams (2004): s. 156.

Solženicyn. Díla výše uvedených čínských autorů jsou často přirovnávána k jeho románům *Jeden den Ivana Děnisoviče* a *Souostroví Gulag*, jejichž děj se odehrává ve státních nápravných táborech (též nazývaných lágry či pracovní tábory) na Sibiři. V odborných literárních kruzích se pro tato díla používá název „vězeňská literatura“.³⁶

I v českém prostředí se tento termín vžil. Označuje českou literaturu popisující události druhé světové války a události padesátých let 20. století. Vychází z autentických autobiografických prožitků a obsahuje tak zvanou koncentračnickou literaturu, reportáže, memoáry i romány. Nejznámějšími autory jsou Julius Fučík (*Reportáž psaná na oprátce*), Karel Pecka (*Motáky nezvěstnému*) či Eva Kantůrková (*Přítelkyně z domu smutku*).³⁷ Hlavní hrdinové hledají v opozici vůči totalitnímu systému osobní východisko především v mravním korektivu, představujícím obranu proti panujícím společenskému násilí a bezpráví, a také jedinou cestu k vnitřní svobodě.³⁸

I přes zjevnou podobnost obou literárních směrů, českého a čínského, se v této práci přikloníme k názvu "literatura vězeňských zdí". Tento název lépe vystihuje jak čínský originál 大墙文学 *daqiang wenxue*, tak i vžitý anglický název "prison walls literature".

4.2 Historický pramen a jeho původ

Historické prameny jsou určeny ke zprostředkování historického poznání, k reprodukování událostí pomocí pozorování a vzpomínání. Historickou skutečnost tedy zachycují, vyjadřují a odrážejí v určitém výkladu.³⁹ Podle původu lze roztřídit prameny na **primární**, které vznikly přímo z děje, o němž informují, a **sekundární**, jež jsou pouhým záznamem téhož děje, ale z jiného prostředí a z jiného úhlu.

Bernheim charakterizuje primární prameny jako materiál, z něhož jsou čerpány poznatky vědy, ale který není bezprostředním předmětem poznání.⁴⁰ Dále je dělí na bezprostřední **pozorování** (podává přímo látku poznání, ale pro jednotlivce je vždy v omezeném rozsahu),

³⁶ Hong Zicheng (2009): s. 308.

³⁷ Slovník české literatury: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1458>. (16. července 2011).

³⁸ Slovník české literatury: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=836>. (16. července 2011).

³⁹ Hroch (1985): s. 153.

⁴⁰ Bernheim (1931): s. 99.

zprávy (popis příběhů, sdělení ústním vypravováním, písmem nebo obrazem) a *pozůstatky* událostí (bezprostřední výsledky, kusy událostí samých).⁴¹

Sekundární literatura je již zpracováním historické problematiky, založeným na prostudování pramenů nebo starší literatury.⁴² Ze sekundární literatury lze ještě vydělit literaturu *terciární*. Sem pak zařadíme informační prameny popisující vývoj historické vědy, například encyklopedie, příručky, monografie, slovníky, učebnice a populárně propagační publikace.

S ohledem na společenskou působnost pramenů a podle původce i příjemce všech pramenů lze dále rozlišovat tři typy pramenů. Jsou to **písemnosti institucionálního původu**, které představují výsledek různé činnosti instituce. Tyto zaznamenávají události za účelem informování jiných institucí, zabezpečování vnitřní i vnější působnosti instituce atd.

Dále se jedná o **písemnosti osobní povahy**. Jsou to různorodé písemné materiály, které většinou nejsou určené veřejnosti, soukromá korespondence, deníkové zápisky, poznámky a výpisky k dalším vědeckým či publicistickým dílům. Nejčastěji se vyskytují v souborech písemných pozůstatostí autora.⁴³ Písemná pozůstalost obsahuje většinou rukopisy – deníky, zápisníky, memoáry, rukopisy prací a přípravný materiál k nim, stejně jako písemný materiál vzniklý institucionální a veřejnou činností původce pozůstalosti. V těchto materiálech lze počítat s upřímností, tedy autenticitou stanovisek.

Posledním typem jsou **literární prameny**. Tato skupina bývá někdy charakterizována též jako **prameny vyprávěcí neboli narativní**. Důraz je kladen na formu, která může působit i na náplň či vymezení obsahu. Řadí se sem anály a letopisné záznamy, legendy, životopisy, kroniky. Dále sem patří i paměti, vzpomínky a autobiografie, které jinak bývají většinou řazeny k pramenům osobní povahy.

⁴¹ Bernheim, tamtéž.

⁴² Havránek (1967): s. 83.

⁴³ Jedná se o soubor písemných pozůstatostí vzniklých činnostmi osob „nacházejících se v okamžiku zůstavitelova úmrtí v jeho osobním vlastnictví nebo zůstavitelem ještě za jeho života zčásti nebo vcelku záměrně postoupeny do správy jiné osoby či instituce“ (Hroch, s. 155).

4.3 Kategorizace pramenů o nápravných táborech *laogai*

S přihlédnutím k výše zmíněné kategorizaci lze literaturu týkající se nápravných táborů *laogai* rozdělit do čtyř skupin, přičemž u každé skupiny je třeba dbát na to, zda je autorem přímý účastník děje či osoba "zvenčí", to znamená člověk, který převýchovou v táboře *laogai* osobně neprošel. První a jedinou skupinou primárních pramenů jsou autobiografické zápisky bývalých vězňů. Druhá skupina se řadí k sekundárním zdrojům a jedná se o statě psané lidmi "zvenčí". Do skupiny pramenů narativních potom zařadíme fiktivní příběhy napsané bývalými vězni i lidmi zvenčí.

4.3.1 Autobiografické zápisky bývalých vězňů

Do této skupiny zahrnujeme paměti, deníky, sbírky dopisů, autobiografie a přímá svědectví sepsaná bývalými vězni nápravných táborů *laogai*. Někteří autoři byli internováni v éře Dengově a Jiangově⁴⁴ – např.: Gao Xin 高新, Tang Min 唐敏, nicméně internaci většiny autorů zařadíme do éry Maovy⁴⁵: Duan Kewen 段克文, Peng Yinhan 彭银汉, Wumingshi 无名氏, Song Shan 宋珊, Cong Weixi 从维熙, Harry Wu 吴弘达, Zhang Xianliang 张贤亮 či Wei Jingsheng 魏京生. Za nejtypičtější dílo této kategorie jsou označovány Wei Jingshengovy *Dopisy z vězení* (魏京生狱中书信集 *Wei Jingsheng yuzhong shuxinji*).⁴⁶

4.3.2 Statě psané lidmi "zvenčí"

Druhá skupina obsahuje reportáže, žurnalistické spisy, poznámky a rozhovory sepsané lidmi, již nebyli nikdy uvězněni v nápravných táborech *laogai*. Jejich cílem bývá většinou upozornit na případ uvězněného či případ znovu otevřít a opětovně prošetřit. Reportáže skýtají základní materiál popisující nápravný tábor a jeho vězně, mnohdy jsou připojeny různé statistiky získané od vězeňských kádrů a nebo některých vládních funkcionářů. Celkově tyto materiály nenabízí

⁴⁴ Deng Xiaoping 邓小平 (1904 – 1997) je významným reformátorem ČLR po Mao Zedongově smrti. Zasadil se o to, aby byla odstraněna ideologie "Mao Zedong se nikdy nemýlil." Jiang Zemin 江泽民 byl prezidentem ČLR v letech 1993 – 2003 a prakticky pokračoval v hospodářských reformách nastartovaných Dengem.

⁴⁵ Mao Zedong 毛泽东 (1893 - 1976) byl v čele ČLR od jejího založení roku 1949 až do své smrti v roce 1976. Pro srovnání struktury a fungování nápravných táborů *laogai* v době vlády Mao Zedonga a po jeho smrti viz kapitoly 3.4 a 3.5.

⁴⁶ Williams (2004): s. 155.

hodnověrné informace o nápravných táborech a životě v nich, protože poskytnuté vstupní informace nejsou celistvé. Jejich cílem je uspokojit čtenářovu zvědavost a zároveň být v jedné linii s oficiální stranickou politikou. Ve výsledku tak reportáže zdůrazňují pozitivní dopad táborů na převýchovu vězňů a popírají či zmírňují negativní informace. Zároveň splňují i pedagogickou funkci – varují totiž čtenáře před pácháním trestné činnosti a ujišťují o efektivnosti boje proti kriminalitě. Autory takovýchto reportáží bývají většinou méně známí novináři jako například Sun Ping 孙平 a Zhu Guanhua 朱光华, ale mohou sem spadat i významní a populární spisovatelé, např. Wang Anyi 王安忆 či Wumingshi 无名氏.⁴⁷

4.3.3 Narativní prameny psané bývalými vězni

Do této skupiny řadíme smyšlené příběhy napsané bývalými vězni nápravných táborů *laogai*. Do smyšleného prostředí zasazují autoři příběhy s autobiografickými prvky. Podnětem k napsání příběhu bývají vlastní zážitky. Nejvýznamnějšími autory této kategorie jsou Zhang Xianliang 张贤亮 a Cong Weixi 丛维熙.

Příběhy sepsané bývalými vězni nápravných táborů *laogai* se snaží čtenářům co nejvíce přiblížit prostředí táborů a dát čtenáři dostatek prostoru k tomu, aby si sám mohl představit sebe v podobné situaci a přemýšlet, jak by v situacích popsanych autorem sám jednal. Důraz je kladen na detailní pozorování a popis celého prostředí nápravného tábora a na zachycení konverzace nejen s ostatními spoluvězni, ale i dozorčími a nadřízenými. Protože se však autoři většinou snaží udržet dějovou linii, přizpůsobují prostředí svému vyprávění. Z tohoto důvodu je historická výpovědní hodnota narativních pramenů nízká.⁴⁸ Nejvýznačnějším dílem z této skupiny je již výše zmíněná "Rudá magnolie ležící pod velkou zdí" od spisovatele Cong Weixi.

4.3.4 Narativní prameny sepsané lidmi "zvenčí"

Do poslední kategorie spadají příběhy či dramata autorů, kteří sami nezažili uvěznění v nápravném táboře *laogai*. Jejich cílem je pobavit, ale zároveň i poučit. Ačkoli se mnohdy jedná o uznávaná literární díla, jsou psaná s ohledem na požadavek komerčního úspěchu na trhu, a proto nemůžeme vůbec spoléhat na historickou věrohodnost obsažených dat. Řadíme sem díla významných autorů jako například Ai Bei 艾蓓, Fu Xuwen 傅绪文 či Wang Zifu 王梓夫.⁴⁹

⁴⁷ Williams (2004): s. 156.

⁴⁸ Williams (2004): s. 157.

⁴⁹ Williams (2004): s. 157.

4.4 Autoři - vězni a jejich motivace ke psaní o nápravných táborech *laogai*

Podnětů a motivací k sepsání pamětí či fiktivních děl (tzn. děl, která zařadíme do první a třetí skupiny) nalezneme celou řadu. Bývalí vězni, kteří přežili v nápravných táborech *laogai* i tak extrémní období jako byl hladomor v letech 1959-1962, který byl důsledkem Velkého skoku,⁵⁰ cítí povinnost uchovat tuto vzpomínku a poskytnout alespoň malou útěchu příbuzným vězňů, kteří internaci nepřežili nebo se z tábora ztratili beze stopy.

Mnozí bývalí vězni chtějí pomocí svých spisů upozornit na nekalé poměry, které v táborech panují, protože tyto údaje jsou většinou utajovány a nepřístupné široké veřejnosti.

Čtenářům činí toto téma pochopitelnějším a přístupnějším kombinace narativních prvků spolu s komentářem každodenního života v nápravných táborech. Takto postupuje například Harry Wu, který udává, že jemu byl podnětem ke psaní o nápravných táborech *laogai* a poměrech v nich neutěšený stav odborných publikací a materiálů v univerzitních knihovnách v USA koncem osmdesátých let.⁵¹

Dalším z podnětů k tvůrčí činnosti je snaha ukázat, jak se ze vzdělaných a řádných občanů mohou rázem stát lidské trosky utopené v mašinérii vězeňského režimu, s životní nejistotou a všemi strastmi, jež tato situace nevyhnutelně přináší. Autoři, kteří byli internováni během Maovy éry, zpětně odhalují, co se skrývalo pod idealistickou vrstvou otřepaných frází o převýchově prací a převýchově studiem – zvláště, necitelnost a klam, jež byly s tímto systémem spjaty. Často se popisuje nehumánní zacházení s vězni, zvláště odnětí práva na uspokojení základních lidských potřeb. Z vězňů nasazených na nucené práce se tak staly trosky chátrající nejen fyzicky, ale i duševně.

Namísto převýchovy ve "vyšší bytost" byli vězni spíše nuceni snížít se k primitivnějšímu způsobu života, jenž se vyznačoval navenek podřízeností, uvnitř ovšem bezohledností a vypočítavým sebeupřednostňováním.⁵²

⁵⁰ Bakešová (2003): s. 69.

⁵¹ Harry Wu (吴弘达 Wu Hongda) byl v letech 1960 - 1979 vězněn v několika nápravných táborech. V roce 1979 emigroval do Spojených států, kde založil *Laogai Research Foundation* zabývající se studiem tematiky nápravných táborů *laogai*.

⁵² Williams (2004): s. 160.

Paměti z nápravných táborů *laogai* málokdy zmiňují Boha, netouží po něm a neobrací se ani k jiným, tradičním čínským božstvům. Nevnímají prožité utrpení jako biblický trest, spíše se soustředí na sociopolitické a etické aspekty internace. Silné zaměření na morálku pak přiměje bývalé vězně publikovat své zápisky či deníky, zveřejnit pravdivé informace o nápravných táborech a zajistit tak jejich šíření a zachování.⁵³

Ve svých pamětech Cong Weixi vzpomíná: *"Můj dávný přítel, bývalý spoluvězeň Pei Lianzhen, mi kdysi řekl: Býval jsi novinář a spisovatel. Musíš tedy toto období svědomitě zaznamenat. Budeš-li jednou schopen opět psát, musíš své vzpomínky zapsat, ale pravdivě, beze lži. Nebude to zoustouzení, ale akt učiněný ve jménu lepší budoucnosti Číny."*⁵⁴ Další z autorů, Wumingshi 无名氏, doufá, že *"jeho čtenáři na Taiwanu a v zahraničí porozumí tomu, jak komunistická strana za pomoci nápravných táborů laogai upevňovala svou moc a že tábory laogai i nadále zůstávají hrozivým a zstrašujícím nástrojem sloužícím k ovládnutí."*⁵⁵

Typický deník z nápravného tábora *laogai* Maovy éry má sloužit jako svědectví o chaosu a zmatku panujícím nejen mezi vězni, ale i jejich rodinami během období politických kampaní. Mnoho lidí bylo označeno za pravičáky, vážení intelektuálové byli zavíráni za to, že svědomitě odpověděli na Maovu výzvu ke kritice strany.⁵⁶ Jejich svět se obrátil vzhůru nohama, rozpadaly se rodiny, uvězněni členové nebyli schopni nadále vykonávat své povinnosti vůči rodině, čímž byl narušen tradiční model základního fungování čínské společnosti.

Jen zřídka se podařilo vězňům uschovat své deníky, protože jakékoli písemnosti byly zabavovány. Vyžadovalo tedy nemalou odvalu deník psát. Například Zhang Xianliangovi se podařilo vést si deník od 11. června do 20. prosince roku 1960. Psal hlavně o všedních událostech, které by jen těžko vzbudily podezření. Zároveň kladl důraz na přesné citování všech prohlášení táborových kádrů. V jeho deníku nenajdeme žádné zmínky o kontroverzních tématech jako je pokus o útěk ani ideologicky nesprávné poznámky či předstírání. Jeho psaní bylo snahou

⁵³ Williams (2004): s. 163.

⁵⁴ 从维熙 (2001): s. 293.

⁵⁵ Williams (2004): s. 170.

⁵⁶ V květnu roku 1956 vyzval v kampani s názvem "Ať rozkvétá sto květů, ať spolu soupeří sto škol!" ke kritice komunistické strany. Kritizujícím byla zaručena absolutní bezpečnost. Vše se ovšem zvrhlo v roce 1957 kampaní proti pravičákům, kde byli všichni, kteří stranu před rokem kritizovali, označeni za kontrarevoluční živly a podle toho s nimi bylo zacházeno. Bakešová (2003): s. 55 – 59.

zaznamenat, jak jeho mládí proklouzává pryč a zároveň pokus o zachování své identity intelektuála. Byla to i jediná možnost, jak vyjádřit své emoce – včetně hněvu a frustrace.⁵⁷

4.5 Privilegovaní vězni – Pu Yi

Jako protipól lze vnímat zápisky tak zvaných privilegovaných vězňů, kteří se o své internaci v nápravném táboře vyjadřovali spíše pochvalně, včetně pozitivního hodnocení vězeňského systému a jeho funkcionářů. Jako vhodný příklad nám může posloužit Pu Yi, poslední mandžuský císař,⁵⁸ a životopis, jež sám sepsal a kde líčí svůj pobyt v nápravných táborech ve Fushunu (抚顺 Fu-šun) a Charbinu (哈尔滨 *Ha'erbin*). Dozorčí takto významných vězňů byli jednoznačně vzdělanější a prošli důkladnějším tréninkem než dozorcí "obyčejných vězňů". Ve své biografii Pu Yi udává, že s ním zacházeli velmi přátelsky: *"...jídlo bylo stejně dobré jako poprvé, ale hlavně jsme prošli velmi pečlivou lékařskou prohlídkou, vyfasovali nové kalhoty, blůzy a spodní prádlo, a co mě nejvíc překvapilo, i cigarety. Bylo jasné, že takto se nezachází s odsouzcenci na smrt. [...] Za několik hodin jsme skutečně dostali knihy i noviny a navíc i nejrůznější stolní hry a karty. Od té doby jsme také dvakrát denně poslouchali rádio, které bylo instalováno v průchozí chodbě mezi našimi celami, jednou to byly zprávy, a podruhé hudba nebo drama. Každý den odpoledne jsme se mohli hodinu a půl procházet po dvoře."*⁵⁹ Zároveň dodává, že za trpělivé pomoci vězeňských kádrů se mu zdařila převýchova v nového člověka, litujícího svých dřívějších pochybení, totiž kolaborace s Japonci.⁶⁰ Díky tomu Pu Yi posloužil jako model "úspěšně převychovaného trestance" a stal se nástrojem propagandy komunistické strany. Protože se mu ve vězení dostávalo nadstandardní péče a slouží především jako model jedince, který sám sebe prohlašuje za "úspěšně převychovaného", nelze jeho pamětem přisuzovat velkou věrohodnost co se týče poměrů v nápravných táborech *laogai*.⁶¹ Kromě toho v doslovu k českému překladu Josef Fass uvádí, že při redakčních úpravách Pu Yiho deníku byly zejména kráceny a vypouštěny ty části, jež se týkají Pu Yiho převýchovy a jeho pobytu v nápravných táborech. Překladaatelé se tedy snažili *"zachovat všechny vlastní,*

⁵⁷ 张贤亮 (1994): s. 130.

⁵⁸ 爱新觉罗·溥仪 *Aixin Jueluo Pu Yi*, Pu Yi z rodu Aisin Gioro, v letech 1908 – 1912 poslední mandžuský císař na čínském trůně; v letech 1932 - 1945 formální hlava japonského loutkového státu Mančukuo. Od roku 1950 byl internován v nápravném táboře na poloostrově Liaoning, převýchovou strávil devět let.

⁵⁹ Pu Yi (1990): s. 317 – 318.

⁶⁰ Williams (2004): s. 160.

⁶¹ Mühlhahn (2003): s. 115.

*autentickým dojmem působící prožitky vězně číslo 981 a přitom ušetřit čtenáře nudné a těžkopádné dobové propagandy, jež je nepochybně výsledkem ediční manipulace Pu Yiho spoluautorů z ministerstva vnitra.*⁶²

Na rozdíl od Pu Yiho se většina ostatních vězňů - autorů nedopustila žádného mezinárodně uznávaného trestného činu,⁶³ a neměla by proto být internována. Navíc jejich zkušenost s životem v nápravném táboře Maovy éry byla natolik krutá, že svědčila spíše o železné ruce vládnoucí strany než o převýchově v nové socialistické občany. Díla těchto autorů tudíž dokazují, jak propastný rozdíl se nacházel mezi hlásanou teorií a její praktickou aplikací.

⁶² Pu Yi (1990): s. 351 – 353.

⁶³ Pu Yi je z mezinárodně právního hlediska vnímán jako člen poražené strany a osoba kolaborující s nepřátelskou stranou. Tímto lze zjednodušeně vysvětlit jeho internaci a "převýchovu prací".

5 CHARAKTERISTICKÉ RYSY LITERATURY VĚZEŇSKÝCH ZDÍ

5.1 Groteskní realismus

Podle Yenny Wu je jedním z rysů literatury týkající se nápravných táborů *laogai* tak zvaný *groteskní realismus*⁶⁴. Termín zavedl M. M. Bachtin⁶⁵, který zkoumal život a dílo francouzského renesančního autora F. Rablaisa. Označuje jím materiální, tělesný, životní princip, zosobněný hojnými obrazy těla, jídla, pití, vyprazdňování a pohlavního života v Rablaisově díle. Obrazy těchto úkonů a procesů jsou záměrně zveličovány až do groteskních hyberbol.

Hlavní strategií *groteskního realismu* je snižování, převádění všeho vysokého, duchovního, ideálního, abstraktního a rozumového do tělesné roviny a do sféry země.

"Mluví-li se o snižování, pak doslova na základě topografických konstant nahoře - dole jak v kontextu kosmologie (čili nebe - země), tak i v kontextu anatomie (tvář, hlava-pohlavní a vyměšovací orgány). Snižování znamená zpřízemnění, pohlcení zemí, ale zároveň také obrodné rození něčeho nového. Snižování zároveň pohřbívá i sebe, hubí, aby dalo možnost nové úrody. Stejný cyklus platí pro tělesný aspekt groteskního realismu v projevech souložení, početí, těhotenství a rození, nebo přijímání a vyměšování potravy." (Balvín, 2005)

Groteskní realismus nechápe tělo jako oddělené od ostatního světa. Chápe ho jako nehotové, věčně vytvářené, přerůstající sama sebe, překračující své hranice. Důraz se klade na tělo otevřené světu a svět, který vstupuje svými prvky do těla. Proto se zdůrazňují otvory a výběžky, otevřená ústa, rodidla, prsa, penisy, vagíny, tlusté břicho či velký nos. Tělo odhaluje svou podstatu v aktech výměny se světem - při souložení, těhotenství, porodu, jídle, pití i při vyprazdňování.

Termín přebírá David Wang, aplikuje jej na čínskou literaturu konce čchingského období a období Májového hnutí a následně se podle něj objevuje i v dílech čínských autorů 80. a 90. let dvacátého století.⁶⁶

Prvky *groteskního realismu* najdeme i v díle Zhang Xianlianga. Ve své sbírce vzpomínek *Moje dospívání* (青春期 *Qingchunqi*)⁶⁷ Zhang vzpomíná mimo jiné i na svou internaci

⁶⁴ Williams (2004): s. 166.

⁶⁵ Michail Michajlovič Bachtin (1895 – 1975) byl ruský literární vědec a teoretik kultury. Ve svém díle zavedl termíny chronotop, monologičnost/polyfoničnost a karnevalismus.

⁶⁶ Wang (1997): s. 241 - 251.

⁶⁷ 张贤亮. 青春期. 长春: 时代文艺出版社, 2006. 3-71页

v nápravných táborech a popisuje úkoly, které musel vykonávat. Jedním z takových úkolů je čištění latrín a vynášení výkalů ven na hnůj. Ačkoli je toto činnost na první pohled velmi nepříjemná a vzbuzuje v lidech spíše odpor, Zhang jí ve své stati věnuje značně rozsáhlou část, včetně detailního popisu. Pro lepší představivost dokládáme ukázkou:

V obytné části bylo pět záchodových budov, to je něco přes 80 latrín. Tady jsem se naučil počítat množství osob činných v naší jednotce (danwei). Později jsem navštívil ještě několik dalších danweí a pokaždé, když jsem byl na záchodě, jsem hned věděl, kolik tam asi bývá lidí. Rozhodně tedy nesouhlasím s tvrzením, že úroveň vzdělanosti čínských intelektuálů je nízká, neboť v porovnání s námi zahraniční učenci takové znalosti nemají.

*Tehdy jsem také pochopil sílu ideologie a její vliv na vyměšování. Během několika dní jsem se stal vynikajícím specialistou – dokázal jsem odlišit lejna revolučních kádrů od lejn dělníků, lejna dospělých a lejn dětí; lejna žen a dětí, lejna zdravých lidí od nemocných a spoustu dalších druhů. Bohužel moje souhrnná studie nebyla akademickými kruhy nikdy přijata, ačkoliv já bych na toto téma mohl popsat pěkných pár set stran.*⁶⁸

5.2 Kompozice díla

Kompozicí díla máme na mysli pořadí, "v jakém jsou jednotlivé informace seřazeny, a způsob, jakým jsou navzájem spojeny."⁶⁹ Užívá se též termínů narativní syntax či tematická výstavba. Způsob kompozice se dá charakterizovat jako vzájemný vztah tematických složek. Jednotlivé složky pak mohou spolu souviset buď těsně, a nebo volně. Typickým příkladem **těsné souvislosti** je **kauzální vztah**, kdy jedna složka navazuje na druhou jako její důsledek. Nejtěsnější souvislost najdeme mezi prvky díla právě tam, kde se opírají o kauzální vztah. Typickým příkladem literatury využívající tento vztah je autobiografický román, románový deník či kronika.⁷⁰

Kauzální vztah ovšem nemusí být vždy vyjádřen přímo, tzn. jedna významová jednotka nemusí bezprostředně podmiňovat druhou, ale dá se vyjádřit různými indiciemi – v tomto případě hovoříme o **rozptýleném konceptu**, jenž rozvíjí děj (například povaha hrdiny -> vyplývají z ní jeho činy; dále například prostředí, ve kterém hrdina žije -> určuje jeho jednání). Volný vztah může být časový nebo prostorový – v časovém typu na sebe události navazují (podobně jako ve

⁶⁸ 张贤亮：青春期，s. 35 – 36.

⁶⁹ Petru (2000): s. 105.

⁷⁰ Hodrová (2001): s. 395.

vztahu kauzálním), nicméně následující událost může a nemusí být důsledkem události předcházející.⁷¹

5.3 Časová linie a dějová struktura

Proud vypravování bývá často zpomalován. Tomuto retardování děje slouží popisné partie nebo menší odbočky od hlavního proudu vypravování – tzv. digrese. Jestliže jsou uzavřeny, mluvíme o epizodách – ty se dají z vypravování "vypreparovat" a mohou stát i samostatně.⁷²

Dominantním rysem struktury děl literatury nápravných táborů je proplétání narativních rovin - přítomnosti s minulostí. Příběhy obvykle začínají v narativní přítomnosti⁷³ – v tento okamžik už je vypravěč a nebo hlavní hrdina propuštěn z nápravného tábora. Zatímco se příběh dále rozvíjí, narazí vypravěč na někoho nebo něco, co ho z narativní přítomnosti přenese náhle do vzpomínek na minulost. Tímto spouštěcím mechanismem bývá nečekané setkání s vypravěčovým bývalým přítelem či spoluvězněm, může to ovšem být i otázka, která vypravěčovi náhle vyvstane v mysli, či předmět – například dopis, obrázek či pohled do krajiny. Ke konci příběhu se příběh vrací do narativní přítomnosti, která mívá svou vlastní fabuli a obvykle obsahuje i určitý komentář minulosti či shrnutí. Jedná se tedy o strukturu lineární – uzavřenou. Lze ji snadno znázornit následujícím schématem:

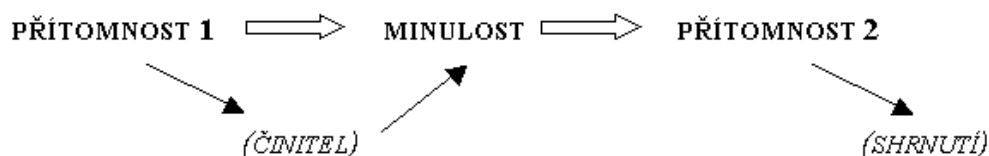

Schéma 1: Základní syžetová linie

Tuto strukturu využívá Zhang Xianliang ve své novele "Vezenska romance" (工牛情话 *Tulao Qinghua*). Nečekané setkání s někdejší strážkyní z nápravného tábora *laogai* je činitelem, který přenese vypravěče-účastníka do minulosti a rozvíjí v jeho vzpomínkách příběh odehrávající se před dlouhou dobou v nápravném táboře *laogai*. Tyto vzpomínky tvoří hlavní část novely, návrat

⁷¹ Hrabák (1987): s. 52 – 53.

⁷² Hrabák (1987): s. 62.

⁷³ Narativní přítomností máme na mysli "specifickou narativní rovinu bez vymezujících rysů", jak ji charakterizuje Ruth Ronenová. Časová linie není plynulá, výpověď o události může být v nepřítomné funkci, scénická prezentace události neznamená její vstup do narativní přítomnosti. Ronenová (2006): s. 247.

reálných zážitků při popisu smyšlených událostí, využívání první osoby vypravěče - účastníka, obzvláště, zdá-li se vypravěč - účastník být v důvěrném vztahu k ostatním postavám, dodává příběhu nádech opravdovosti a autenticity.

Vypravěči – účastníci často trpí tak zvaným "post-laogai syndromem" (劳改后遗症 *laogai houyizheng*),⁷⁷ který se projevuje hlavně neschopností zařadit se zpět do společnosti, která se během jejich uvěznění změnila.

5.5 Postavy a prostředí

V lineárním díle (kterým literatura vězeňských zdí obvykle je) je postava, jako nositel děje, určité myšlenky či ideologie prvkem budovaným prostřednictvím vypravěče.⁷⁸ Téma postavy je tvořeno motivy zevnějšku, chováním, jednáním, jazykovým projevem, myšlenkami, city atp. Jedná se tedy o dynamický komplex motivů. Daniela Hodrová vyčleňuje tyto základní principy líčení postavy v textu:

1. vypravěč přímo promlouvá o postavě (jedná se o charakteristiku postavy včetně popisu jejího zevnějšku, chování, jednání a myšlení). Většinou bývá součástí této promluvy i jméno postavy;
2. dialogy a výroky jiných postav o této postavě;
3. vnější a vnitřní monology.⁷⁹

Z hlediska celku díla rozlišujeme postavu nebo postavy hlavní, vedlejší a epizodní.⁸⁰

Promluva vypravěče o postavě může být velmi různorodá. Samotný popis zevnějšku neboli "vnějšího těla" je velmi snadno sledovatelný v textu, zahrnuje oděv, koresponduje s charakterem, profesí či společenským zařazením. Tento popis se většinou objevuje v textu jenom jednou, a to na začátku příběhu. Pak už bývá jenom upřesňován a dokreslován či se modifikuje – podle toho, jakým procesem postava prochází. Vypravěč může svůj komentář o postavě i doplnit sdělením (přímým či nepřímým) o její genezi a o vývoji jejího charakteru.

Kromě postavy jako dynamické složky textu lze na postavu nazírat i jako na soubor informací, jejíž znakovost je její konstantní charakteristikou. Postava jakožto znak se tedy skládá

⁷⁷ Williams (2004): s. 181.

⁷⁸ Hodrová (2001): s. 544.

⁷⁹ Hodrová (2001): s. 519.

⁸⁰ Petrů (2000): s. 105.

ze dvou částí: její signifiant (označující) tvoří veškeré explicitní údaje o její podobě, chování a činech či její jméno a řeč. Signifié (označované) bývá v díle označováno explicitně či jako potenciální význam, jež čtenář zkouší najít díky vlastní interpretaci.⁸¹

Prostředí tvoří motiv vnějšího světa, v němž se pohybují postavy, a to jak prostředí geografického, tak sociálního a intelektuálního. Bývá charakterizováno motivy autorského textu a má pak povahu popisu, bývá však zachyceno i formou dialogů či monologů jednajících postav příběhu.⁸²

⁸¹ Hodrová (2001): s. 523 - 546.

⁸² Petru (2000): s. 104.

5.6 Posttraumatická stresová porucha u bývalých vězňů

Posttraumatickou stresovou poruchou (PTSP) či též posttraumatickým stresovým syndromem (PTSS) nazýváme závažný stres, který vzniká jako reakce na traumatickou událost. Postižená osoba opakovaně prožívá tuto událost v myšlenkách a snech a vyhýbá se místům či situacím, kde k traumatickému zážitku došlo.

Podle DSM-IV⁸³ je PTSP definována jako *"duševní porucha, která vzniká po náhlých, život či osobní integritu ohrožujících událostech"*. Psychické trauma vzniká působením jednoho extrémně stresujícího zážitku nebo dlouhotrvající stresové situace, které mají následující charakteristiky:

- příčina je pro jedince vnější;
- je pro něj extrémně děsivá;
- znamená bezprostřední ohrožení života nebo tělesné integrity;
- vytváří v jedinci pocit bezmocnosti.⁸⁴

Takovýmto stresorem bývá událost katastrofického rázu - například válka, dopravní nehoda či kriminální čin. Událost může zažít pacient sám či osoba jemu blízká. Může být přítomen i jako svědek. Porucha se projevuje znovuprožíváním události ve snech, postižený si nevzpomíná na některé podrobnosti či dokonce na celá období, bývá podrážděný, s návaly hněvu, mívá potíže s koncentrací a nadměrnou úlekovou reaktivitu. PTSP je diagnostikována podle následujících parametrů:

- jedinec byl vystaven traumatické události;
- traumatická událost je znovu prožívána ve formě úzkostných vzpomínek, flashbacků, myšlenek, snů, pocitů, halucinací nebo iluzí. Po vystavení pacienta podnětům připomínajícím trauma se objevují značné psychické potíže;
- osoba se vyhýbá podnětům, myšlenkám, místům nebo činnostem připomínajícím událost. Obtížně si vybavuje některé momenty z období traumatu a někdy pociťuje odcizení od okolní společnosti;
- u pacienta pozorujeme zvýšenou dráždivost, která před traumatem nebyla přítomna;

⁸³ DSM-IV je zkratka pro *"Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders"* Americké psychiatrické asociace zabývající se psychosociálními a enviromentálními faktory, jež jsou příčinou klinických mentálních poruch.

⁸⁴ Vizinová (1999): s. 17.

- duševní porucha se promítá do pracovního, sociálního i rodinného života pacienta. Klesá zájem o koníčky a oblíbené činnosti a mohou se objevit poruchy sebehodnocení a emoční strnulost.⁸⁵

Během pobytu v nápravném táboře *laogai* byli vězni nuceni snášet nelidské zacházení. Trpěli nedostatkem základních potravin a byli tudíž neustále hladoví, vychrtlí, oblečení ve špinavých záplatovaných cárech. V dílech spadajících do literatury vězeňských zdí se daří vykreslit detailní obrazy spoluvězňů v různých fázích nemocí, hladovění, mrtvá těla těch, kteří nevydrželi krutý režim uvnitř táborů, stejně jako okamžik, kdy je jedinec natolik zchátralý, že jej nepozná ani rodina, ani on sám sebe při pohledu do zrcadla. Je to realistický popis událostí dovedený ad absurdum. Vězni nápravných táborů *laogai* většinou nejsou schopni návratu k běžnému životu.

⁸⁵ Praško (2002): s. 13.

6 ZHANG XIANLIANG

6.1 Život a dílo

Zhang Xianliang se narodil roku 1936 v Nanjingu. Jeho otec byl kuomintangským funkcionářem a zámožným podnikatelem - stál v čele několika velkých závodů a vlastnil i loďařskou společnost.

Ve třinácti letech napsal Zhang Xianliang svou první báseň a začal své dílo publikovat. Z literárního a uměleckého vzdělání, kterého se mu dostalo během 40. a 50. let, těžil později během svých pobytů v nápravných táborech *laogai*. Zhangova zběhlost v klasických dílech nejen čínských, ale i evropských se odráží v četných poznámkách a odkazech v jeho díle.

16 letech, tj. v roce 1952, se ZXL stěhuje do Pekingu, kde nastupuje na střední školu. V letech 1952 – 1956 v Číně probíhal plán převýchovy mládeže, Zhang byl v jeho rámci poslán do severovýchodní části provincie Ningxia, aby pracoval jako rolník. Od roku 1956 učil v Yinchuanu na škole pro kádry. V roce 1957 vydal v literárním časopise Yanhe 延河 *Ódu na vítr* (大风歌 *Dafeng Ge*), která získala velký ohlas a úspěch. Protože byla inspirována dílem anglického romantického básníka P. B. Shelleyho⁸⁶, byl Zhang Xianliang po vypuknutí kampaně proti pravičákům okamžitě označen za pravičáka, zatčen a internován v nápravném táboře *laogai*.

Léta 1958 - 1972 strávil Zhang několika internacemi v nápravných táborech a vězeních. Během Kulturní revoluce byl označen za revizionistu – kontrarevolucionáře, a strávil proto celé období v nápravném táboře *laogai* v Ningxia. V roce 1972 byl propuštěn, plně rehabilitován byl ovšem až po Maově smrti, a to v roce 1979.

V osmdesátých letech se stal redaktorem literárního časopisu Shuofang 朔方 vydávaného v provincii Ningxia, ve stejném roce vstoupil do Čínského svazu spisovatelů (中国作家协会 *Zhongguo zuojia xiehui*) a začal znovu publikovat. Od roku 1981 se věnuje psaní profesionálně. Je předsedou Sdružení literárních a uměleckých kruhů provincie Ningxia (宁夏回族自治区文联副主席 *Ningxia Huizu zizhiqu wenlian fuzhuxi*), předsedou pobočky Čínského svazu spisovatelů v provincii Ningxia (中国作家协会宁夏分会主席 *Zhongguo zuojia xiehui Ningxia fenhui zhuxi*) a členem Národního výboru Čínského politického poradního shromáždění (政协全国委员会委员 *Zhengxie quanguo weiyuanhui weiyuan*).

⁸⁶ Percy Bysshe Shelley: Óda větru západnímu.

V roce 1992 překvapil veřejnost tím, že se vzdal kariéry spisovatele a začal podnikat. Využil domnělé nehostinnosti provincie Ningxia a vystavěl tam filmové městečko, kde se dodnes natáčejí všechny historické scény filmů týkajících se mingského a qingského období. Protože založil i Západočínskou televizi (华夏西部影视 *Huaxia xibu yingshi*), která filmové městečko vlastní, a zároveň jí i předsedá, je Zhang Xianliang obdivován jako velmi úspěšný podnikatel a jedna z nejdůležitých osobností čínské kulturní scény.

Mezi jeho nejvýznamnější díla řadíme povídky (短篇小说 *duanpian xiaoshuo*)⁸⁷: "Příběh starce a psa" (邢老汉和狗的故事 *Xing lao han he gou de gushi*) 1979, "Duše a tělo" (灵与肉 *Ling yu rou*) 1981 a "První polibek" (初吻 *Chuwen*). Dále jsou to novely (中篇小说 *zhongpian xiaoshuo*): ""Věžeňská romance"" (土牢情话 *Tulao qinghua*) 1987, "Potomci draků" (龙种 *Longzhong*) 1982, "Synové a vnuci Žluté řeky" (河的子孙 *He de zisun*) 1983, "Mimóza" (绿化树 *Lühua shu*) 1984 či "Polovina muže je žena" (男人的一半是女人 *Nanren de yiban shi nüren*) 1985. Mezi významné romány (长篇小说 *changpian xiaoshuo*) pak patří: *Mužská nátura* (男人的风格 *Nanren de fengge*), 1983 a *Přivykání smrti* (习惯死亡 *Xiguan siwang*), 1989.

6.2 Charakteristika Zhangovy tvorby

Zhang Xianliang klade důraz na přesné vylíčení událostí tak, jak se ve skutečnosti staly. Přestože se paměť s fantazií vzájemně ovlivňují a závisí na sobě, je paměť a přesné vyjádření událostí nejdůležitější.⁸⁸ Ve svém spise *Dialektika tvorby literárních děl*⁸⁹ Zhang píše toto: "*Co je umělcova představitost? Je to jenom paměť! Musíte si ji pěkně urovnat a využít vše, co se v tomto paměťovém rezervoáru nachází; nikoli jenom to, co jste viděli na vlastní oči. Je třeba vložit do hry i city a smyslové vnímání, jako když se rukama a chodidly něčeho dotýkáte. Tímto způsobem umožníte čtenáři být přítomen v dané scéně stejně jako vy, protože jste ji ztvárnili s uměleckým mistrovstvím.*"⁹⁰

K tomu dodává, že opravdoví umělci a spisovatelé patří k tak zvané intelektuální aristokracii či intelektuální elitě: "*V minulosti lidé kritizovali intelektuální aristokracii, ale já na tom nevidím nic špatného. V každé společnosti, dokonce i v té, která přišla do Číny s komunismem, stoupá potřeba avantgardy, jež by reprezentovala nového ducha, jež by*

⁸⁷ Pro rozdělení děl na 长篇小说, 中篇小说 a 短篇小说 viz kapitolu "Úvod".

⁸⁸ Hsia (2006): s. 19.

⁸⁹ 写小说的辩证法/张贤亮者。上海: 上海文艺出版社, 1987。

⁹⁰ 写小说的辩证法/张贤亮者。上海: 上海文艺出版社, 1987, s. 72. Citováno z Hsia (2006): s. 19.

převyšovala běžné světské starosti a pozdvihla společenské chování a životní styl nové generace."⁹¹

I přesto je Zhangovi často vytýkána nepravdivost a neautentičnost. Bývá ostře kritizován za to, že úmyslně zmírňuje líčení hrozivých událostí, které se v táborech děly. Profesor Perry Link poukazuje na jednotlivé faktory, které mohou autorovi bránit popsat tuto negativní stránku nápravných táborů. Jsou to cenzura, politické zastrašování, přirozená lidská snaha distancovat se od hrůzných zážitků, národní hrdost, důstojnost a uhlazenost psaného čínského jazyka a hlavně strach z toho, že by se autor sám podílel na zostuzování své země.⁹²

Na počátku osmdesátých let, kdy začal Zhang Xianliang znovu publikovat, se Deng Xiaoping snažil vymýtit politickou kritiku, která se tak často objevovala v *literatuře jizev a ran*.⁹³ Je tedy pochopitelné, že mnozí autoři se ve svých dílech vyjadřovali spíše opatrně, aby tak předešli dalšímu možnému stíhání a hlavně aby mohli svá díla publikovat.

Ačkoli Zhang strávil přes dvacet let v nápravných táborech *laogai*, místo aby odsuzoval bezpráví, jehož se mu dostalo, a nehumánnost nápravných táborů, jeho díla naopak popisují život v táboře jako mnohem pohodlnější, než by řekli někteří jeho spolupůvodci. Občas tábory dokonce chválí. Zhang se též vyhýbá přímému obviňování Mao Zedonga a komunistické strany, zato otevřeně chválí Deng Xiaopinga a jeho reformy. Z těchto důvodů je Zhangovi vyčítáno, že podlézá vládnoucí straně, a je označován za pokrytce. Zhang sám se tomu nebrání, ale komentuje to slovy: "Ačkoli jsem byl ve svých dílech obviněn z pokrytectví, bylo to **upřímné pokrytectví** (真诚的虚伪 *zhencheng de xuwei*)".⁹⁴

Výraz 真诚 *zhencheng* má význam "pravdivý a upřímný", zatímco slovo *xuwei* 虚伪 značí "falešnost a neupřímnost". Oba výrazy tedy stojí v naprostém protikladu vůči sobě a tím vnášejí do Zhangova díla značnou dávku rozpolcenosti a spletitosti. Nařčení z falešnosti a neupřímnosti se vztahuje na neautentičnost příběhů a falešné smýšlení hlavního hrdiny, které bychom mohli s nadsázkou rozšířit až na falešnost samotného autora. Zhang se těmto nařčením brání

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Link (2000): s. 146.

⁹³ Termín "literatura jizev a ran" (伤痕文学 *shanghen wenxue*) označuje literární směr, který se v Číně začal objevovat od roku 1977. Popisoval prostředí, v němž se ocitali lidé během Kulturní revoluce. Tento směr vědomě zahrnuje styly vnucené literárním tvůrcům Mao Zedongovými Yan'anskými rozhovory z roku 1942 a snažil se navázat na tradici 20. a 30. let. Nejznámějším autorem je Wang Meng 王蒙. Bakešová (2003): s. 148

⁹⁴ 张贤亮: 请买张贤亮自选集. 文汇报, 12. květen 1986. Citováno z Wu (2006): s. 31.

zdůrazňováním výše zmíněné "upřímnosti". Tvrdí, že příběhy psal s upřímností, i když některé části mohou vypadat nevěrohodně. Tak tedy vzniká oxymoron "upřímné pokrytectví", který se stává jedním z nejvýraznějších charakteristických prvků Zhangovy tvorby.

Pro lepší pochopení termínu "upřímné pokrytectví" si zde uvedeme příklad z výše zmiňované Zhangovy sbírky *Moje dospívání*. Ve vzpomínkách na nelehké období strávené v nápravných táborech Zhang popisuje činnosti, které musel během internace vykonávat, včetně čištění toalet (viz kapitola 5.1). Z našeho pohledu je to činnost velmi nepříjemná a ponižující. Autor ji ovšem popisuje natolik poutavě, že nám paradoxně připadá zajímavá, ba dokonce směšná. Zároveň si na závěr do svého zápisníčku poznamená, že díky čištění latrín lépe porozuměl Maově ideologii. Na jednu stranu to může znít jako zvolání správně "napraveného" vězně, ovšem, může to být i skrytá ironie. Zhang to dále nekomentuje, a nechává na čtenáři, aby sám rozhodl:

*"A tak mi uložili čistit záchody. Nemyslete si, že to byla špinavá práce. Revoluční masy mi tím vlastně projevíly nejvyšší důvěru, neboť některé z těch záchodů byly pro rodiny kádřů. Tenkrát na toto místo "trestanci" nesměli vstoupit za žádných okolností. Bylo to přísně zakázáno, protože by tam náhodou mohli naplánovat úkladnou pomstu či podvratnou činnost proti Revoluci. Já jsem každý den ráno i večer vstupoval do této zakázané zóny s lopatou na rameni. I lopata se mohla stát zbraní, ale nikdo z kádřů se po tom nikdy nepídil. Jejich děti si se mnou dokonce rády hrávaly. Většinou na mě mířily dřevěnými pistolkami a dělaly: „beng-beng“. Jejich matky se na to klidně dívaly. Měl jsem pocit, jako bych se stal jedním z nich. Tak jsem poznal "teplo" revolučních mas a byl jsem na to hrdý. Zapsal jsem si dokonce: Pod dohledem revolučních mas a s pomocí neporazitelné Mao Zedongovy ideologie jsem překonal reakcionářské myšlení. Čištění záchodů mi pomohlo změnit mé špatné názory. Ted' chci celým srdcem a ze všech sil spolu s revolučními masami kráčet cestou Mao Zedongovy Kulturní revoluce."*⁹⁵

Profesorka Yenna Wu se domnívá, že "pokrytectví" Zhangových děl je neúmýslné a v žádném případě nemá za cíl mást či jinak klamat čtenáře.⁹⁶ Ačkoli můžeme považovat Zhangovy hrdiny a jejich loajalitu vůči komunistické straně za pokrytectví, jeho (Zhangovo) alter ego je ve své podstatě upřímné ve své věrnosti. Zhang do svých děl zabudovává vlastní věrnost a loajalitu marxistickým ideálům a komunistické straně tím, že vytváří opakující se vzor hlavního hrdiny – intelektuála s nálepkou pravičáka, který zůstává věrný ČLR a komunistické straně bez ohledu na špatné zacházení, jehož se mu od strany dlouhodobě dostává. Perry Link dodává, že pro

⁹⁵ 张贤亮: 青春期, s. 35.

⁹⁶ Wu (2006): s. 31.

většinu spisovatelů publikujících v osmdesátých letech bylo nemyslitelné, aby úplně přerušili kontakt s KS. Je pro ně nemyslitelné, aby "syn (to znamená intelektuál vychovaný komunistickou stranou) zavrhl svou matku s odůvodněním, že je zlá".⁹⁷ Podle čínského přísloví "matka neprávem (tzn. bez skutečného důvodu) nabila svému dítěti" (母亲错打了孩子 *muqin cuoda le haizi*) pak můžeme chápat ČLR (zastoupenou komunistickou stranou) jako matku a hrdiny příběhů jako její děti. Ty, ačkoli trpěly po dlouhou dobu v nápravných táborech *laogai*, přesto neochvějně vytrvaly ve své lásce k Číně (komunistické straně) a v "matičce Číně" též po propuštění věrně zůstaly. Později navíc "matička" svých chyb litovala a své chyby napравила, autoři - hrdinové byli tedy postupně rehabilitováni. Protože lituje svých chyb, musí děti své matce odpustit. Tudíž i bývalí vězni odpouští komunistické straně příkoří, jež jim způsobila.

Pomineme-li přirovnání k synovské oddanosti, jež je v Číně silně zakořeněno, můžeme říci, že po svém propuštění a rehabilitování se žádný z autorů nevyjadřoval negativně o komunistické straně. Výše zmíněné pokrytectví Zhangových děl tedy můžeme částečně vysvětlit právě jako důsledek Zhangova "odpuštění" komunistické straně a jeho nechuti poukazovat na její chyby.

Další z důvodů, proč se Zhang nerozešel se stranou, může být fakt, že by nerad přiznával, že léta strávená internací jsou pro něj ztracené a bezcenné období. Kromě toho, kdyby kritizoval stranu, nemohl by pak realizovat kariéru ve státní správě.⁹⁸ Sám Zhang se vyjadřuje v rozhovoru s novináři takto: *"Vy si myslíte, že Číně lze dopomoci k pokroku jenom z vně systému? Nikoli. Já si myslím, že nejlépe lze Číně pomoci zevnitř systému. Navíc, Čína má oboje – příležitost i podmínky k tomu, aby se rozvíjela dál. A opravdu – ona se rozvíjí obrovskými kroky vpřed."*⁹⁹

Veřejně vystupuje Zhang Xianliang s naprostou politickou korektností, zdůrazňuje svůj patriotismus a touhu pomoci zlepšit Čínu a KS, stejně jako se neustále hlásí k marxistickému odkazu.

Jeho díla mají mnoho tváří, autor sám rovněž. Rozsah jeho tvorby přesahuje hranice literatury vězeňských zdí, obsahuje milostné příběhy, eseje s politickou a ekonomickou tematikou či brožurky představující jeho filmové městečko. Pro některé čtenáře ovšem může být záhadou. Nelze totiž s jistotou říci, co si doopravdy myslí a cítí. Jeho náklonnost ke komunistické straně Číny může být zcela upřímná, ale může to být i strategický krok. Tuto dvojakost – "upřímné pokrytectví" - cítíme nejvíce v jeho díle.

⁹⁷ Link (1991): s. 81.

⁹⁸ Link (1991): s. 82.

⁹⁹ Wu (2006): s. 33.

6.2.1 Charakteristika postav v Zhangově díle

Dlouholetá internace v nápravných táborech *laogai* přinesla Zhang Xianliangovi bohaté zkušenosti a tím i podklady k umělecké tvorbě. Jeho popisy nápravných táborů jsou velmi realistické, vkládá mezi ně dokonce zdánlivě autobiografické prvky, čímž se fiktivní hrdina víc a více přibližuje Zhangovi samotnému: hrdina vězeň (犯人 *fanren*) - intelektuál (知识分子犯人 *zhishifenzi fanren*), který - ač upřímný vlastenec - je označen za pravičáka kvůli svému buržoaznímu původu. Dokonce i časový sled událostí souhlasí s tím, co zažíval Zhang na vlastní kůži, proto čtenáři mnohdy identifikují hlavního hrdinu s autorem.

Hrdina se cíleně snaží převychovat sám sebe v souladu s ideologickou linií, ale navenek tomu jeho chování neodpovídá a nemohli bychom ho označit za příkladné. Na druhou stranu lítost nad jeho minulými přečiny je opravdová. Tato dvojznačnost – upřímná lítost a snaha o nápravu (to vše probíhající v mysli) v kontrastu k neschopnosti doložit své smýšlení konkrétními činy opět vyvolává ve čtenáři dojem "upřímného pokrytectví".

Mužští hrdinové v Zhangových dílech mají mnoho společných rysů a vlastností. Mohli bychom je shrnout do následujícího přehledu. Hlavní hrdina:

- bývá neduživý vězeň ;
- je odsouzen kvůli buržoaznímu původu;
- je označován za pravičáka a internován v nápravném táboře *laogai*;
- díky své výchově je schopen vyrovnat se s kulturními rozdíly, nicméně život v nápravném táboře *laogai* mu podlomil zdraví a narušil mentální vnímání;
- je mrzout, nerozhodný a nedůvěřivý vůči všem kolem sebe, má strach z autority;
- někdy využije příležitosti k útoku, čímž uvolní nahromaděnou zlobu a zlost, má při tom pocit zadostiučinění;
- dostává se do konfliktu se svým protivníkem v lásce. Tím je silný muž, se stejným (tj. dobrým) třídním původem jako hlavní ženská hrdinka, kádr nebo dokonce jeho přímý nadřízený. Hrdina - intelektuál vůči němu pociťuje změk' závidi a opovržení.¹⁰⁰

Je ovšem důležité zmínit, že hlavním hrdinou je vždy vězeň – intelektuál (知识犯 *zhishi fan*), který se odlišuje od běžného vězně - zločince (刑事犯 *xingshi fan*). Běžní vězni si mnohdy troufli ráno nevstat a nejit do práce, málokdy se obávali večerních diskuzí, kdy byli nuceni provádět sebekritiku. Vězni – intelektuálové se oproti běžným vězňům jeví spíše jako bezduché bytosti,

¹⁰⁰ Wu (1991): s. 116.

jimž lze snadno nahnat strach a podrobit si je. Nejenže si nedovolí odporovat, ale dokonce dobrovolně spolupracují s kádry. Táborová převýchova velmi účinně zničí jejich sebedůvěru, odvahu i morálku.

Vězni – intelektuálové se vždy ztotožňují s komunistickou stranou a cítí jakési milostné poblouznění vůči ní, ačkoli strana sama je považuje za nepřítele. Příhodným termínem pro toto poblouznění je označení 自作多情 *zizuo duoqing* – "domnívat se, že nás protějšek má rád či představovat si v duchu sám sebe jako oblíbence druhé strany". Zhang to komentuje: *"Zpětně vidím, že všechno trápení, jež intelektuálové prožili, pocházelo z poblouznění - zizuo duoqing. Nikdy jsme nehráli dobře role, jež nám společnost přisoudila. Nebyli jsme schopni ztvárnit dobře vězně, ačkoli jsme jimi byli, ani jsme neuměli být nepřáteli, ač nás za ně strana považovala. Vynakládali jsme veškeré síly k tomu, abychom pevně objímali stranu, jež nás vší silou odstrkovala od sebe pryč. Cokoli nám řekli, brali jsme jako fakt. Nebáli jsme se, když nás tlačili do materiální nouze. Ale doopravdy nás sklíčilo, když nám strana nevěřila, že s ní v duchu opravdu souhlasíme."*¹⁰¹

Vězni – intelektuálové pokorně přijímali komunistickou indoktrinaci, rozvinul se u nich pocit vlastního provinění a obhajovali klamnou prorežimní rétoriku. Byli přesvědčeni o svém "původním hříchu" (原罪感 *yuanzuigan*) a o tom, že jsou to oni, kdo chybují. Po několika schůzích plných obviňování a nucené sebekritiky obvykle ztráceli i svou schopnost nezávisle uvažovat. *"Když se člověk identifikuje se systémem, který ho utlačuje a mučí, a dovolí systému, aby mu přikazoval, obranný mechanismus takového člověka se rozpadne. Obranný mechanismus je totiž strašně křehký, asi jako skořápka vajíčka. Když se nakřápně, tekutina zevnitř vyteče a vyschne."*¹⁰² Takto Zhang Xianliang popisuje ztrátu svého samostatného já, která vedla k tomu, že jeho talent "vytekl a vyschl". A to se stalo ve chvíli, kdy pokorně sklonil hlavu a sepsal svou první sebekritiku.

V Zhangových dílech se vyskytují ženské postavy spíše sporadicky, v roli vedlejších postav. Zhang je často a úmyslně asociuje s jevy v přírodě, využívá rostliny a mírumilovné živočišné druhy jako metaforu jejich krásy. I pro tyto hrdinky lze najít společné charakteristické vlastnosti. Jsou jimi na příklad:

- fyzická odolnost a schopnost tvrdé manuální práce;
- psychická vyrovnanost, neoblomná vůle žít, životní optimismus;

¹⁰¹ 张贤亮 (1994): s. 55.

- pracovitost, pragmatičnost, spolehlivá strážkyně domácího krbu;
- snaží se být výdělečně činná a pracovat na zlepšení své ekonomické situace;
- je formovaná lidovou kulturou, často negramotná nebo jen pologramotná;
- lpí na základních morálních principech, je čestná, přímá a ctnostná;
- ačkoli je intelektuálně na nižší úrovni, má sympatickou povahu, je něžná a milá;
- protože pochází ze střední a nižší rolnické třídy, spadá do správné "rudé" kategorie, jež zajišťuje čistou krev bez buržoazních vlivů.¹⁰³

Zhang přiznává, že postavy hlavních hrdinek jsou většinou výplodem jeho fantazie. Během svého dlouholetého pobytu v nápravném táboře *laogai* nenarazil na ženu, jež by o něj projevila zájem a byla tak inspirací v jeho pozdější tvorbě. Na rozdíl od svých hrdinů nikdy nezažil žádnou milostnou aféru. Důvodem pro zidealizované zobrazování ženských hrdinek může být opožděná kompenzace za ztrátu matky či opravdový nedostatek podobných žen v nápravném táboře *laogai*.

¹⁰² 张贤亮 (1994): s. 238.

¹⁰³ Wu (1991): s. 116.

7 "VĚZEŇSKÁ ROMANCE"

Jako typickou ukázkou Zhangovy tvorby jsem vybrala novelu (中篇小说 *zhongpian xiaoshuo*) "Vězeňská romance" (土牢情话 *Tulao qinghua*). Novela ještě nebyla přeložena do češtiny, proto je součástí práce překlad názvu díla a několika úryvků do češtiny. Děj je zasazen do nápravného tábora *laogai*. Hlavním motivem je pomalu se rozvíjející romatická láska mezi mladým vězněm – intelektuálem a novou dozorkyní. Příběh se odehrává na pozadí každodenního táborového života. Termín *romance* jsem v překladu názvu novely zvolila záměrně, protože odpovídá základní charakteristice tohoto útvaru: drobnější lyrickoepická skladba obvykle milostného rázu.¹⁰⁴ "Vězeňská romance" splňuje obě dvě kritéria – popis táborového života a nucených prací na poli se střídá s rozsáhlým popisem okolní krajiny a pomalu se rozvíjející platonické lásky mezi oběma hlavními protagonisty. Je nutné podotknout, že v novele není explicitně zmíněno, v jaké provincii či v jaké části Číny se tábor nachází. Ačkoli je popis krajiny velmi bohatý, mnohdy dokonce rozvláčný, omezuje se na nejbližší okolí tábora, popisuje hustou zelenou trávu, vysoké silné stromy a obdělávaná pole. I díky těmto ukazatelům je jasné, že se jedná čistě o fiktivní příběh, který obsahuje autobiografické prvky (ostatně jako všechna Zhangova díla). Z pohledu rozdělení historických pramenů o nápravných táborech ho tedy zařadíme do skupiny narativních pramenů psaných bývalými vězni (blíže k rozdělení viz kapitola 4.3. Kategorizace pramenů o nápravných táborech *laogai*).

Novela je sepsána v *ich-formě*, je tedy jednoduché ztotožnit postavu autora (Zhang Xianlianga) s hlavní mužskou postavou Shi Zaiem. My se ovšem budeme zabývat pouze vypravěčem příběhu a hlavní postavou zároveň - Shi Zaiem. Vynecháme i diskuzi nad tím, na kolik je postava Shi Zaie podobná s Zhang Xianliangem, protože to není cílem této práce.

Motivací k sepsání příběhu je Shi Zaiova potřeba vyzpovídat se z událostí, jež se staly v minulosti během jeho internace v nápravném táboře *laogai*, za nimiž už dávno udělal tlustou čáru, a jak se domníval, dávno na ně i zapomněl:

Ach! Její jemný hlásek, stejný, jak ho mám uchovaný v paměti, se zabodl do mého srdce jako střep. Nakonec se jí tedy podařilo otevřít zamčené dveře, za nimiž se po celá ta léta skrývá můj vyhaslý plamen. No jo, pomyslel jsem si, ale pokud by býval nevyhasl, tak bych přeci nemohl znovu začít žít. A proto chci psát. Budu

¹⁰⁴ Nový akademický slovník cizích slov. Praha: Akademia, 2005.

*psát! Sepíšu uplynulé události, kvůli ní, kvůli sobě, kvůli dalším lidem, kteří mají také právo žít lepší život. Ateistovým bohem je Lid. A já – slabý a v životě ztracený ateista, chci sepsat své doznání, svou modlitbu. Chci prosit boha - Lid o požehnání: Prosím, nedopusť, aby se tyto události ještě někdy opakovaly!*¹⁰⁵

Zde bychom si dovolili drobnou polemiku s termínem "Lid". Zamyslíme-li se nad tím, koho má vypravěč přesně na mysli, můžeme dojít k překvapivému závěru. Skrývá se pod termínem "Lid" těleso neustále se zmítající v třídním boji a politické perzekuci, či má autor na mysli neustálé páchání trestných činů KS "ve jménu lidu"? "Názor lidu", magická formule, již neustále používali kádři jako měřítko pravdy při vyšetřování vězňů, ve skutečnosti znamená "názor komunistické strany". Z tohoto úhlu pohledu lze tvrdit, že termín "Lid" je matoucí a dělá-li někdo (kádr) něco "pro lid" či "z vůle lidu", vlastně tím lid klame, protože má na mysli KS. Postavení lidu na roveň Boha a psaní všeho "pro Boha – Lid" je ve "Vězeňské romanci" tedy více či méně nepřesvědčivé. Potvrzuje to tedy naši domněnku, že vypravěč potřebuje především ulehčit svému vlastnímu svědomí.

"Vězeňská romance" využívá proplétání narativních rovin – minulosti a přítomnosti tak, jak je to typické pro literaturu vězeňských zdí. Děj začíná v narativní přítomnosti, kdy je hlavní hrdina propuštěn z nápravného tábora. Vyprávění se dále rozvíjí a hrdina náhle narazí na situaci, která ho v myšlenkách vrátí zpět do období jeho internace v nápravném táboře. Ve "Vězeňské romanci" je tímto spouštěcím mechanismem – činitelem děje - jeho náhodné setkání s Qiao Anping na hlavním nádraží. Vypravěč (Shi Zai) jde vyprovodit svého známého na vlak a narazí na Qiao Anping s jejím manželem Wang Fuhaiem a dětmi. Oba dva jsou ze setkání velmi překvapeni a pro oba dva znamená návrat do minulosti, vzpomínku, jež vede do tajné třinácté komnaty:

*Strnul jsem. Ačkoli jsem věděl, že nezemřela, zarazil jsem se. [...] Náhle se hlasitě rozesmála, ale znělo to spíš jako vzlyk. Zorničky se radostně nezableskly, zračila se v nich spíše tupá strnulost, tolik typická pro duševně nemocné. Byla klíčem ke komnatě, kde se pod bezpečným zámkem skrývaly strašlivé vzpomínky. Ne! Nedovolím jí otevřít pevně zamčené dveře vzpomínek! Je tam ukryt můj vlastní zánik. Ustoupil jsem o krok zpět.*¹⁰⁶

¹⁰⁵ 土牢情话: s. 440.

¹⁰⁶ 土牢情话: s. 438.

Novela se dále rozvíjí přesně dle schématu číslo 1 uvedeného v kapitole 5.2.1 "Časová linie a dějová struktura": činitel děje, kterým je náhodné setkání s Qiao Anping, přenesse hlavní postavu z narativní přítomnosti do minulosti. V narativní minulosti se pak odehraje celý děj novely. V poslední kapitole se vypravěč (Shi Zai) vrací do narativní přítomnosti a následuje shrnutí celé situace a ponaučení z něj vyplývající. V případě "Vězeňské romance" to je použití stejné formule, již vypravěč svůj příběh začal, totiž promluvou k Lidu a prosba, aby se podobné události již nikdy neopakovaly:

Realita je kritériem pravdy. Jakou cenu nás už tento nejjednodušší a nejzákladnější princip stál! Ačkoli její tělo vylovili, její mládí a láska - stejně jako moje mládí a láska - zůstaly utopené v bahně nádrže. A já – slabý a v životě ztracený ateista- si vroucně přeji: dodržujme navždy tento princip! Lidé, bděte!¹⁰⁷

V této části je ovšem text již velmi politicky zabarven, více než na začátku příběhu. Vypravěčovo (Shi Zaiovo) nabádání Lidu, aby se řídil marxistickým heslem "Realita je kritériem pravdy", jehož autorství je připisováno Deng Xiaopingovi,¹⁰⁸ v tomto kontextu vnímáme nejen jako snahu ukázat na příkladu své osobní tragédie, kam až vede svévolné chování a zneužívání moci, ale hlavně jako uznání právě Deng Xiaopingova principu a otevřenou podporu jeho reformám.

7.1 Stručný obsah

Děj "Vězeňské romance" začíná velmi drsnou scénou: deset vězňů trčí v zamčeném vězeňském baráku během povodně. Jsou necháni napospas osudu, bez jídla i vody. Jejich dozorčí se utekli schovat před povodní do hlavní budovy. Strach ze smrti, která se objevila v bezprostřední blízkosti, vyvolává v každém z vězňů jeho nejhorší vlastnosti. Hlavní mužský hrdina - vypravěč Shi Zai 石在 – je svědkem zvířecí zvrhlosti a krutosti, kterých jsou lidské bytosti schopny pouze v bezprostředním ohrožení života. Místo toho, aby se společnými silami pokusili zabránit hrozící tragédii, surově se mezi sebou perou. V návalu paniky Shi Zai dokonce prokleje svou vlastní matku.

Postavy v příběhu nejsou zločinci v plném slova smyslu, ale jsou uvězněni z politických důvodů. Mladého intelektuála Shi Zaie zavřeli kvůli publikování básně – chvalozpěvu

¹⁰⁷ 土牢情话: s. 490.

¹⁰⁸ Bakešová (2003): s. 144.

na humanismus. Song Zheng 宋征, Shi Zaiův spoluvězeň, bývalý místní stranický šéf a ideologicky přesvědčený Maův ctitel, byl obviněn ze směřování třídních hranic, protože se svými podřízenými jednal spravedlivě a odmítal podlézat svým nadřízeným.

Když je Song Zheng utýrán k smrti, prohlásí hlavní velitel nápravného tábora Liu Jun 刘俊, obávaný pro svou krutost, bezcitnost a nenávist vůči všem intelektuálům, že Song Zheng podlehl akutnímu zánětu slepého střeva. Povodeň skončí a vězni, především ti vzdělanější, se začnou obávat o své životy: Liu Jun je určitě bude chtít zlikvidovat, aby tak zároveň odstranil nepohodlné svědky jeho zločinu.

V tomto okamžiku se objeví hlavní ženská hrdinka Qiao Anping 桥安萍, mladá, krásná a naprosto nezkušená dozorkyně, přicházející z místní vojenské jednotky domobrany. Mladému intelektuálovi Shi Zaiovi se Qiao Anping jeví jako anděl, který se snesl z nebes do jeho vězeňského pekla. Je ztvárněna jako příklad vitální a zdravím kypící mladé ženy, která do temného vězení vnese nádech naděje. Qiao Anping je zaujata mladým intelektuálem Shi Zaiem a postupně se do něj zamiluje. Přemluven svými spoluvězni, Shi Zai využívá její náklonnosti a požádá ji, aby mu pomohla odeslat dopis manželce zemřelého Song Zhenga. Dopis je potřeba odeslat z blízké vesnice, protože tam není korespondence kontrolována. Z nápravného tábora by se jim určitě dopis odeslat nepodařilo, byl by zabaven a odesílatelé náležitě potrestáni. Shi Zai předstírá, že je synovcem Song Zhengovy manželky. V dopise vězni informují Songovu manželku o pravé příčině manželova úmrtí a žádají ji, aby využila svých dřívějších kontaktů k jejich záchraně. Na oplátku pak oni dosvědčí, že Song Zheng zemřel násilnou smrtí. Qiao Anping se nevědomky stává jedinou nadějí a možnou záchranou vězňů.

Qiao Anping ovlivňuje Shi Zaie v mnoha důležitých aspektech. Po smrti jeho matky se snaží tuto roli nahradit a dodat mu chybějící cit. Chrání ho a dokonce mu nosí i jídlo, jako by byl malé dítě. Nehledí na jeho údajný zločin, věří mu z celého srdce – Shi Zai totiž zachrání tonoucí Liu Junovu manželku a tím přesvědčí Qiao Anping o své dobrosrdečnosti a lidskosti.

Kromě vděčnosti za sympatie, které vůči němu Qiao Anping pociťuje, přitahuje Shi Zaie i její vrozená jemnost, citlivost a elegance, které ji tak moc odlišují od ostatních obyvatel tábora, hrubých dozorců - mužů. Je například udiven, jak při předvádění "Maova tance věrnosti" (忠字舞 *Zhongziwu*) dokáže ostré mechanické pohyby provádět s ladností a elegancí. Probudí v něm ženskou část jeho já, která je mimo jiné zastoupena i něžnými vzpomínkami na dětství strávené v lidštějších podmínkách.

Qiao Anping je jenom částečně gramotná, přesto respektuje jejich odlišné kulturní zvyklosti a touží po dalším vzdělání. Shi Zaie pro jeho vzdělání velmi obdivuje. Je pro ni jedinou osobou s určitým stupněm kultivovanosti uprostřed divoké nehostinné společnosti. Narozdíl od něj je ale její intelekt omezený, chybí jí pevné základy k dalšímu myšlenkovému vývoji. Shi Zai s ní tedy zachází spíše jako s malým dítětem, místo aby přímo poukázal na její nedostatky - což by při své intelektuální omezenosti nepochopila. I jejich estetické cítění se odlišuje: Qiao Anping považuje "Maův tanec věrnosti" za fantastický, zatímco Shi Zaiovi spíše připomíná jakýsi tanec barbarů před bitvou.

I přes svou intelektuální vyspělost je Shi Zai v politických otázkách stejně naivní jako Qiao Anping. V nepochopení závažnosti jeho "trestného činu" mu Qiao Anping navrhne, aby "vykonal chvályhodný čin k odpykání přestupku" (立功赎罪 *ligong shuzui*). Navrhne také, aby spolu utekli. Poháněna svou jednoduchostí a prostomyslností, jeví se mnohem nápaditější a plna odhodlání. Shi Zaiovo politické utrpení ho naopak naučilo dávat si pozor na lidskou proradnost a nikomu nedůvěřovat, dokonce ani milující mladé ženě. Někdy je dokonce jízlivý a vybíjí si na ní svou zlost na táborový život. Ačkoli je ve skutečnosti nevinný, podléhá Shi Zai obecnému "vymývání mozků" a zaplétá se do ideologie o dědičnosti třídní příslušnosti (血统论 *xuetonglun*). Věří proto, že on a jeho kapitalističtí předci jsou všichni prohnili a zkorumpovaní skrz naskrz. A musí tedy své domnělé hříchy odčinit.

Během výslechu se důvěřivý hrdina snadno zamotá ve změti zákeřných otázek, jež mu kladou vedoucí kádři nápravného tábora, a uvěří, že Qiao Anping už dávno přiznala skutečnou tvář jejich vztahu. Odhalí tedy její tajný plán na útěk a tím ji nechtěně zradí. Když pak večer Qiao Anping zkouší ukrást klíče od baráku, ve kterém jsou vězni na noc uzamčeni, čeká na ni velitel Liu Jun, přepadne ji a znásilní. Qiao Anping se později pokusí o sebevraždu, ale neúspěšně, a je nucena si vzít neotesance Wang Fuhai 王富海.

Qiao Anping je velmi naivní, co se týče vztahu k mužům. Neuvědomuje si hrozbu jejich chtíče ani jejich surovost. Shi Zai je naopak zase velmi naivní a nezkušený ve vztahu k ženám. Proto také považuje Qiao Anping ze začátku za ženu – lovcu a snaží se před ní schovávat. Qiao je připravena se pro něj obětovat, zatímco Shi Zai je zcela pohlcen snahou zachránit svůj vlastní život. Je natolik zaměstnán myšlenkou na přežití, že o lásce vůbec není schopen přemýšlet. Naučil se nedůvěřovat všem lidem v nápravném táboře, podezírá ji dokonce z toho, že slouží svým nadřízeným, kteří ji na něj nastražili jako past. Qiao Anping naopak ve své lásce vytrvává, a ačkoli je nucena se vdát za Wang Fuhai, snaží se zůstat se Shi Zaiem v kontaktu.

V poslední kapitole dostává příběh nečekaný spád. Po Mao Zedongově smrti dochází k propuštění všech politických vězňů a jejich rehabilitaci. Song Zhengově manželce se též podaří dosáhnout rehabilitace svého zemřelého manžela a uspořádat mu důstojný pohřeb. Všichni vězňové se vrací do svých domovů či na jiná místa, kde je jim přidělena pracovní pozice.

7.2 Postavy

V této podkapitole si ukážeme, jak jsou jednotlivé postavy politických vězňů ve "Vězeňské romanci" charakterizovány – rozdělíme je na základě podobných rysů či postavení v ději novely a zaměříme se na výklad toho, jak se adaptují na drsné prostředí nápravného tábora *laogai*. Pokusíme se i objasnit, jakým způsobem se jim daří vyrovnat se s traumatem způsobeným internací v nápravném táboře *laogai*. Nebudeme se zabývat všemi postavami, ale pouze těmi, které jsou aktivní, mají v novele výrazný vliv na plynutí děje a ovlivňují ho či jinak vhodně doplňují. Využijeme k tomu prostředky popsané v oddílech 5.3. Postavy a prostředí, 6.2.1 Charakteristika postav v Zhangově díle.

Charakteristiku, vlastnosti i chování postav lze určit několika způsoby: buď o nich vypravěč promlouvá přímo či o nich hovoří třetí osoba, a nebo jsou charakterizovány pomocí vnitřních monologů, představ a snů. Ve "Vězeňské romanci" vystupuje deset postav, které vypravěč označuje jako "nás deset vězňů" (我们十个"犯人" *women shi ge fanren*), při čemž slovo "vězeň" (犯人 *fanren*) je vždy uvedeno v uvozovkách. Můžeme z toho usuzovat, že vypravěč tedy nepovažuje své spoluvězně ani sebe za opravdové vězně, ale za lidi internované neprávem. Z tohoto důvodu bychom tedy mohli při překladu využít české vsuvky "takzvaný", která by pomohla explicitně vyjádřit ironii a vypravěčův odstup: "my, takzvaní vězni".

7.2.1 Shi Zai 石在

Hlavní mužskou postavou celé novely je mladý intelektuál Shi Zai. Protože publikoval báseň oslavující humanismus, byl zatčen a internován v nápravném táboře *laogai*. Je příkladem tradičního čínského učenice: má vysokoškolské vzdělání, je dokonce zběhlý i v zahraniční literatuře. Ale protože je ještě příliš mladý, jeho osobnost nestihla uzrát a jasně se vyprofilovat. Tím jsou následně poznamenány všechny další události. Nepodařilo se mu dostatečně včas zareagovat na prudké změny v jeho životě - náhlé zatčení, letmé rozloučení s matkou, rychlý odvoz a internace – a vyrovnat se s nimi. V porovnání s ostatními "spoluvězni" se jeví jako zamlklý a přemýšlivý jedinec. A skutečně, jeho intelektuální duše toužící po pochopení všech

událostí, jež se kolem něj spustily a cloumají jím jako vichřice, mu nedá spát a nutí ho neustále přemýšlet, zdvodnit si aspekty nastálých situací a pochopit je. S traumatem uvěznění se vyrovnává po svém: musí si ho napřed sám intelektuálně zpracovat a vysvětlit. Není si jistý, jak rozeznat dobro od zla, je tudíž přístupný k manipulaci. Po krátké době strávené v nápravném táboře začíná postupně věřit vlastnímu provinění:

*Ze začátku jsem o svém provinění pochyboval. Jedna kritika však stíhala druhou, a to narušilo moji sebedůvěru. Při provádění sebekritiky jsem zpytoval své svědomí natolik důkladně, že jsem nakonec dospěl k názoru, že jsem se opravdu těžce provinil. A pochopil jsem, že jenom když se upřímně vyznám ze svých dřívějších chyb a napravím se, mohu začít žít jako nový člověk, odvděčit se straně a předsedovi Maovi za jejich péči. Proto, bez ohledu na to, zda před rokem 1960 či po něm, jsem se úporně snažil napravit svůj světonázor a pilně pracovat, abych si vysloužil dobré hodnocení od nadřízených.*¹⁰⁹

Paradoxně mu úlevu přinese poslední výslech – ten nejkrutější. Tím, že vyslychající označí Shi Zaie za buržoazního intelektuála, ho zařadí do určité skupiny. A zároveň stanoví základ jeho existence, který je najednou jasný, vysvětlitelný, logický – vše do sebe zapadá. V souladu s teorií o dědičnosti třídní příslušnosti spadá Shi Zai do buržoazní třídy. Tím se tedy vysvětluje, proč byl uvězněn – patřit do buržoazní třídy je podle vládnoucí ideologie špatné. Tito lidé musí být pronásledováni a internováni a následně převychováni. Z našeho pohledu je velmi zvláštní fakt, že Shi Zai je v tento okamžik již natolik zmanipulován, že ho ani nenapadne přemýšlet, zda je tato teorie správná či ne. Uleví se mu, že konečně pochopil, kde je jeho pozice ve společnosti. Zároveň se tím sníží tlak na jeho osobu – vnitřní strach, způsobený tím, že neví, kdo je, se rozplyne a zůstává "pouze" tlak z vnějšku, to znamená nátlak, který má vést k jeho správné převýchově.

"Ty jeden buržoazní intelektuále!" Jakoby paprsek světla náhle osvětlil mé temné nitro. Jakto, že mě to dřív nenapadlo? Celou dobu jsem marně hledal, kam patřím. Nemohl jsem si pomoci a pohlédl jsem na něj s respektem. Ten respekt nevycházel z emocí. Ten respekt uspokojoval mé intelektuální nitro, mé logické smýšlení. Jsem tu zavřen už tři měsíce, ale teprve teď jsem pochopil: moje nenávisť, pochyby, bolest, to, že jsem ji využil, aby pro nás tajně odesílala dopisy, všechno toto nesprávné chování

¹⁰⁹ 土牢情话: s. 443.

lze vysvětlit mým původem. Proto jsem schopen se snížit ke lhaní. Proto nás Liu Jun s ostatními veliteli týrají na těle i na duchu – tak vypadá tolik skloňovaná třídní nenávisť! Tu jim teď můžu odpustit. V ten moment moje trýznivé sebeobviňování zmizelo a nahradilo ho zklamání a lítost. Pochopil jsem, že až dosud jsem svou převýchovu neprováděl dobře. Zahanbeně jsem sklopil hlavu.¹¹⁰

Na Shi Zaiově postavě můžeme dobře pozorovat vliv nátlaku způsobeného jednotlivými výslechy. Vedoucí kádři v táboře měli dokonale zvládnutý způsob výslechu – pro každý typ člověka jiný druh nátlaku. U jedinců s nižším vzděláním využívali fyzické hrozby či týrání, u vzdělaných lidí proti nim použili jejich vlastní zbraň – intelekt. Nechali mladého intelektuála, aby se zapletl do sítí své vlastní přemýšlivosti. Přiměli ho tím k tomu, že má pocit, že to celé chápe špatně, čímž u sebe vyvolá pocit provinění vůči straně a jejímu předsedovi, což přinese kýžený výsledek – kající přiznání veškeré své přečiny (ať už opravdové nebo domnělé) včetně špatného smýšlení. Strana zastoupená vyslychajícími pak z pozice soudce navrhne vhodný způsob trestu a nápravy – převýchovy, a ta je viníkem – intelektuálem vnímána jako rozhrěšení.

Ach, na tento okamžik svého života opravdu nechci vzpomínat. Kdykoli si ho vybavím, udělá se mi špatně a nemohu dýchat. Vůbec mě nebili. Myslím, že kdyby mě udeřili, asi by to bývalo vůbec takhle nedopadlo. I když, tenhle konec není vlastně náhodný. Odráží mou povahu, moje názory i myšlení. Během výslechu proti mě totiž používali tu stejnou ideologii, ve kterou jsem věřil i já sám. [...] Touha žít, pud sebezáchovy, rozhořčenost z její domnělé zrady, zklamání ve víře i lásce...to vše se mísilo v mém srdci se strachem a bolestí. Nakonec ze mě dostali úplně všechno, kousek po kousku, jako když se vymačkává zubní pasta z tuby. Přiznal jsem, jak pro nás posílala dopisy, jak mi nosila jídlo, jak jsme se domlouvali, že dnes uteču. Nechtěl jsem do všeho zatáhnout i ostatní, takže jsem tvrdil, že dopisy byly opravdu pro mou tetičku. Mluvil jsem jenom o jejím citu ke mně.¹¹¹

Teprve po návratu do cely si Shi Zai uvědomí, že proti němu zneužili jeho vlastní intelekt a zjišťuje, že byl oklamán. Zároveň mu pomalu dochází, jaké důsledky jeho chování u výslechu bude mít pro Qiao Anping:

¹¹⁰ 土牢情话: s. 484.

¹¹¹ 土牢情话: s. 484 – 485.

*Zvláštní je, že když mě přivedli zpět do cely, nikoho jiného už k výsledku neodvedli. Starý Li, starý Qin i Malý Shun mě chvíli kradmo pozorovali. Lehl jsem si na postel. Necítil jsem ani úlevu, ani radost nad svou upřímností. Mé nitro se tím pokáním ani trošku nepročistilo. Začínal jsem chápat, že oni o nás dvou vlastně vůbec nic nevěděli. Náhle se ve mně zvedlo nové zděšení a výčitky. Žádné racionální zdůvodnění mému svědomí neulevilo. V tu chvíli jsem si úpěnlivě přál, aby opravdu uvěřili tomu, že v tom mám prsty jenom já, a aby přijali preventivní opatření. Byl jsem ochoten přiznat jakoukoli vinu. Ale bylo už příliš pozdě.*¹¹²

Na výše citovaných příkladech jasně vidíme, že intelektuální zpracovávání problému jakožto reakce na trauma z internace nedopadá pro hlavního hrdinu dobře. Místo, aby se mu ulevilo, zamotá se do spleti zákeřných otázek během výslechů. Nechá se zmanipulovat a přimět k tomu, aby přemýšlel tak, jak mu nařídí vedoucí kádři. Skoro jako by byl stroj, který se nechá libovolně přeprogramovat. Až příliš pozdě pochopí, že to byla velká chyba, za kterou bude pykat do konce života. Manipulací a akceptovaným "přeprogramováním" ublížil druhé (po matce) milované osobě.

Další výrazný způsob, kterým Shi Zai reaguje na svoje uvěznění a vypjatou situaci, můžeme pozorovat na vztahu k jeho matce. Podle tradiční konfuciánské výchovy jsou rodiče v Číně nedotknutelní. Takzvaná synovská oddanost přikazuje dětem poslouchat své rodiče, cítit je a vždy se řídit jejich přáním a rozkazy. Rodič má nad dítětem absolutní moc, která dosahuje až absurdních rozměrů – v případě, že rodič ztratí kvůli dítěti tvář, má právo dítě ubít k smrti. Výše trestu závisí totiž pouze na rodičově úsudku. Chápeme-li výše popsané tradiční čínské kulturní pozadí, je snazší si představit, jak se projevuje reakce na internaci právě ve vztahu k matce.

Matka je pro Shi Zaie nejbližší člověk, znamená to nejdražší, co má. Myšlenky na ni, vzpomínky na dětství strávené v její blízkosti, v teple rodinného krbu, mu pomáhají přežít v nehostinném prostředí nápravného tábora *laogai*. Je proto více než pochopitelné, že čím je situace vypjatější, tím více Shi Zai na matku vzpomíná a idealizuje si ji. Zlom přijde ve chvíli, kdy se Shi Zai spolu s ostatními spoluvězni octnou na hranici života a smrti. Silný déšť způsobí, že se řeka i potoky vylejí z břehů a zatopí okolí. Zatopený je i barák, ve kterém jsou vězni zamčeni a ponecháni napospas osudu. Voda vtéká dovnitř, rychle stoupá, až zatopí téměř polovinu místnosti. Vězni se zachráně tím, že vylezou na pryčnu, kde namačkání na sebe přečkají

¹¹² 土牢情话: s. 485.

do rána. Ve chvíli, kdy se zdá, že voda nepřestane stoupat a její tlak zboří hliněné zdi baráku, začínají vězni ztrácet společností naučené sebeovládání. Zmateně pobíhají sem a tam, strach z toho, že budou rozmačkáni pod padajícími zdmi v nich vyvolá zvířecí pudy. Řvou, vyjít, perou se. Je s podivem, že ani jednoho z nich nenapadne společnými silami vyrazit dveře a utéct do bezpečí. Strach je natolik paralyzuje, že nejsou schopni rozumně uvažovat. Kromě toho si lze představit, že kdyby opravdu dveře vyrazili, čekal by je nakonec velmi krutý trest. Situace je tedy pro všechny v tento okamžik bezvýchodná.

Nejprve jsme stejně jako myši, které měly hnízdo v naší kobce, zmateně pobíhali po místnosti. Ale za chvíli už voda začala protékat skrz vrata. Myším koukaly nad hladinou jenom čumáčky a vousky a nám nezbylo nic jiného, než vylézt na pryčnu. [...] Ani jednoho z nás nenapadlo přimět ostatní, abychom společnými silami vyrazili dveře baráku, utekli do bezpečí a ukryli se alespoň v kůlně na kopečku. Místo toho jsme zůstali tupě sedět v té kobce smrti.¹¹³

Shi Zai v tuto nejtěžší chvíli svého života myslí na to, co je mu nejdražší, totiž na svou matku. Jeho nervy jsou napnuté k prasknutí. I u něj se projeví ztráta sebekontroly a výbuch hysterie, ale projeví se jinak než u ostatních. V nejvypjatějším okamžiku celé situace se odváží něčeho, co zcela odporuje jeho intelektuálnímu já, jeho vnímání tradičních hodnot i čínské výchově: prokleje svou matku. Prikazuje jí, aby okamžitě zemřela. Teď hned, bez meškání. Musí zemřít dřív než on, aby nezažila hrůzu z pohledu na jeho rozmačkané tělo a ponížení z toho, že její syn zemřel v nápravném táboře.

Jenom já jsem klidně seděl opřený zády o zed', s hlavou skloněnou mezi koleny. Ale v mé mysli vířila strašlivá, ďábelská myšlenka: Matko, musíte zemřít! Hned! Musíte hned zemřít, dříve než já! Když jsem pomyslel na to, že by viděla moje rozmačkané zkrvavené tělo, srdce se mi sevřelo úzkostí a svíjelo se jako chycený had. Ano, mé srdce se tehdy podobalo jedovatému hadu. Cítil jsem, jak kapky jedu proudí tepnami ze srdce do celého těla. A ten jed způsobil, že jsem měl studené nohy i ruce, že jsem se držel za třešticí hlavu a že jsem skřípal zubama. Jed rozleptával buňky, v nichž se

¹¹³ 土牢情话: s. 440 - 442.

*skrývala moje láska k lidem, moje čistota, nevinnost i upřímnost a přeměnil je na zhoubné zárodky zla.*¹¹⁴

V čínské kultuře je nemyslitelné, aby potomek takto smýšlel o rodičích, je to vnímáno jako nejtěžší provinění proti synovské oddanosti. Proto považují tuto část novely za klíčovou – dochází v ní k naprostému převrácení osobnosti, k degradaci základních lidských hodnot a k úplnému popření tradiční čínské kultury a smýšlení.

Situace za povodně dále eskaluje, ale u Shi Zai dochází ke stavu agónie. Převládlo v něm jeho intelektuální já a on si uvědomil, co provedl – proklel vlastní matku. Je mu jasné, že to byl důsledek extrémní vyhrocené situace a boje o holý život, ale ani tak se neubrání zoufalství. Přeje si už jen svoji smrt, která by byla vykoupením za hřích, jehož se dopustil.

*Podle zákona zachování energie tedy i z mého srdce vytryskla stejná nenávist vůči lidem, vůči všemu: Jen spadni! Jen teč! Jen ať se zboří celý svět! Jakápak široká pole, jaképak zelené cestičky, jaképak vesnice.. všechno si odnes! Odnes to spolu s mým tělem, s mými přáními, starostmi, sny..! Je-li člověk schopen proklít vlastní matku, co horšího se mu může honit hlavou? Zbláznil jsem se!*¹¹⁵

Po tomto vyvrcholení dochází k pomalému vyrovnávání situace. Opadá nejen voda, ale i strach, začíná se vracet rozumné lidské uvažování. V tuto chvíli se Shi Zai vrací ke svému intelektuálnímu způsobu přemýšlení. Situaci si analyzuje a chápe, že jednal v afektu. Přesto v něm tento okamžik zůstane navždy uchován, ponese si jej po zbytek života jako cejch stejně jako provinění vůči Qiao Anping. S nadsázkou bychom tedy mohli říct, že až teď se z hlavní postavy stává "zločinec" hodný trestu. Stejně jako těžký zločinec, i on si navěky ponese svůj hřích. Prokletí matky už totiž nelze odvolat.

*Bylo už pozdě. Lidská slabost, ten zvířecký pud vyplul napovrch. Je obrovský rozdíl mezi lidmi, kteří prošli očištěním, a těmi, kteří jím neprošli. Ti, co se vrátili z očištění, si už vždycky s sebou ponесou stíny. Kdykoli pomyslím na to, jaká ďábelská myšlenka se objevila v mé hlavě, stává se ze mne skeptik. Víím, že všechny dobré, krásné a opravdové věci mají i svou zápornou - zlou, ošklivou a falešnou stránku.*¹¹⁶

¹¹⁴ 土牢情话: s. 443.

¹¹⁵ 土牢情话: s. 444.

¹¹⁶ 土牢情话: s. 445.

7.2.2 Pan "Tojepohroma" a Malý Shun

Pan "Tojepohroma" a Malý Shun jsou Shi Zaiovi spoluvězni. Tyto postavy řadíme do jedné skupiny ze dvou důvodů: obě jsou nevýrazné a děj novely žádným způsobem neovlivňují, na druhou stranu se tyto postavy velmi specifickým způsobem vyrovnávají s traumatem spojeným s uvězněním. Samozřejmě, že každá po svém.

Ani o jednom z nich se v novele nedozvíme nic podrobnějšího, nevím tedy, proč byli zatčeni a posláni do nápravného tábora *laogai*. Pan "Tojepohroma" se po svém zatčení psychicky zhroutil. Přestal zcela reagovat na vnější podněty a jediné, co byl schopen říci, je věta "To je pohroma!" (多事, 多事! *Duo shi, duo shi!*), kterou neustále opakuje dokola. Protože nikdo nezná jeho pravé jméno, zůstala mu přezdívka pan "Tojepohroma" (多事先生 *Duoshi xiansheng*).

Chování pana "Tojepohromy" je typickým příkladem posttraumatické stresové poruchy (blíže kapitola 5.4)– jedinec se v důsledku vystavení extrémní stresové situaci uzavírá do svého světa, aby se tím vyhl myšlenkám, činnostem či místům, která by mu traumatický zážitek připomínala. Protože ovšem vypravěč na konci příběhu, když už jsou všichni vězni propuštěni, lakonicky podotkne, že "*i pan Tojepohroma se vrátil domů. Umí toho už teď říct mnohem více, než jenom "To je pohroma"*¹¹⁷, můžeme se domnívat, že celé jeho postižení bylo hrané. Pro postavu pana "Tojepohromy" to byl jeden z možných způsobů, jak se vyrovnat s nastalým stresem a jak uniknout dalšímu týrání a výslechům.

Malý Shun (小顺子 *Xiao Shunzi*) je v příběhu zvláštní postavičkou. Nemá moc velké vzdělání, navíc je příliš mladý na to, aby chápal, co se kolem něj děje. Jeho výhodou je, že je schopen z každé situace vytěžit pro sebe to nejlepší. Se svou internací se tudíž vyrovnává překvapivě hladce – hraje totiž na obě strany, tím se mu jeho situace usnadní. Je pověřen velitelem tábora, aby na své spoluvězně tajně donášel.

Malý Shun má v našem vězení zvláštní postavení. Velitel viděl, jak je mladý, a když ho přijímali do vazby, vzal si ho stranou a tajně s ním promluvil. Když se Shun vrátil do cely, vyklopil celé tajemství najednou. Velitel po něm chtěl, aby nás tajně pozoroval. ... "Sakra! Mám před vámi mít úmyslně protirevoluční řeči a pozorovat, jak zareagujete. Sakra! A ještě vás mám pobízet k útěku, aby vás mohli chytit a ubít."

¹¹⁷ 土牢情话: s. 490.

[...] Odměnou mu byla bezstarostnost, protože nemusel tolik pracovat jako ostatní. Pokaždé, když měl jít podat hlášení, napřed ho s námi probral.¹¹⁸

Malý Shun čerpá ze své výhodné pozice: protože se mu podařilo vetřít se do velitelovy přízně, dostává se tak k cenným informacím. Ví o všem, co se kde v táboře šustne, jaká kampaň se chystá, kolik práce na poli je ještě čeká. Jako první například ví, že jim budou přiděleny ženské dozorkyne. Pro ostatní vězně je Malý Shun důležitým informačním kanálem, a snaží se si ho tedy předcházet. Malý Shun toho využívá, vyhýbá se práci a na pole téměř nechodí: "...ale malý Shun hned volal, že má bolení, a vrátil se klidně do cely spát."¹¹⁹

Tím zároveň potvrzuje své nízké vzdělání. Žádný z jeho spoluvězňů – intelektuálů by si totiž nedovolil vyhýbat se práci, i kdyby měl v táboře stejně výhodnou pozici jako Malý Shun. Díky svému vzdělání si totiž intelektuálové umí představit, jaké důsledky by to pro ně mohlo znamenat – další kruté výslechy, vynucená sebekritika a následný trest.

7.2.3 Starý Qin a Doktor Li

Ani původ starého Qina (老秦 *Lao Qin*) a doktora Li (李方吾 *Li Fangwu*) není úplně jasný. Spojuje je to, že oba dva patří do skupiny intelektuálů – oba mají vysoké vzdělání. Ve skupině vězňů se snaží být nenápadní a moc nevyčnívat. Stejně jako Shi Zai si každou situaci napřed musí intelektuálně zpracovat, ale protože jsou mnohem starší, daří se jim to díky životním zkušenostem mnohem snáze. A situace, které si vysvětlit neumí, prostě akceptují tak, jak jsou. V porovnání s doktorem Li považujeme starého Qina za trochu aktivnější postavu. Byl to totiž on, kdo přišel s nápadem, aby Shi Zai využil Qiao Anping a přemluvil ji k odeslání dopisu. Ve svém výkladu nic nezakrývá, vše popisuje přesně tak, jak se to děje.

*Popravdě řečeno, tahle Qiaová je trochu hloupější děvče, ale ty jsi vyrostl mezi bojovníky, určitě tedy chápeš, že tuhle možnost si nemůžeme nechat ujít. Musíš ji teď dostat na svou stranu, využít ji, udělat z ní našeho spojence...*¹²⁰

Doktor Li je velmi podobný starému Qinovi. I on je vzdělaný a snaží se s nastalou situací vyrovnat co nejjednodušeji, ale to se mu nepodaří. Po Song Zhengově smrti povolají doktora Li k výslechu, je nucen popsat, jak Song Zheng zemřel. Protože je strachy bez sebe, není doktor Li

¹¹⁸ 土牢情话: s. 446.

¹¹⁹ 土牢情话: s. 453.

¹²⁰ 土牢情话: s. 471.

schopen dostat své lékařské cti a říct popravdě, že Song Zheng zemřel na následky vnitřního zranění způsobeného nepřiměřeným bitím. Místo toho potvrdí, že se jednalo o akutní zánět slepého střeva. Toto tvrzení dokonce stvrdí svým podpisem. Po návratu do cely si uvědomí, jak se nechal zmanipulovat, zhrouť se a svého chování lituje. Na nápravu už je ovšem pozdě.

7.2.4 Song Zheng 宋征

Song Zheng tvoří samostatnou kategorii, vymykající se všem ostatním. O jeho minulosti se dozvídáme nejvíce ze všech postav, a to přímo z vyprávění hlavní postavy Shi Zaie. Song Zheng se narodil v chudé rolnické rodině, během Revoluce se přidal ke straně. Byl Maovým upřímným ctitelem a skalním stranickým členem. Díky tomu se dopracoval až na pozici místního stranického šéfa. Protože ovšem jednal vždy se všemi lidmi jako s rovnocennými partnery, nikým nepohrdal a naopak nikomu nepodlézal, byl trnem v oku mnoha svých kolegů. Po vypuknutí kampaně proti pravičákům tak stačilo jedno malé udání a Song Zheng skončil v nápravném táboře *laogai*. Jeho obviněním bylo, že nedodrжуje rozdělení třídních hranic.

Jeho největším prohřeškem bylo, že se všemi lidmi jednal stejně. Ať už to byl vězeň z nápravného tábora, potomek buržoazních rodičů, člověk s černým puntíkem z minulosti, bývalý voják, člen strany či aktivní účastník všech kampaní – na všechny používal stejný metr. "Jakmile jsi občan, máš občanská práva," říkával. Takto tedy stíral třídní hranice, protože tvrdil, že špatný člověk nesmrdí a dobrý člověk nevoní."¹²¹

Ve "Vězeňské romanci" není přesně popsáno, z jakého důvodu si kádři vybrali právě jeho k ukojení svých sadistických choutek. Dovídáme se pouze, že za noci, kdy se odehrála povodeň, vhodili jeho zmlácené a zakrvácené tělo do cely k ostatním spoluvězňům. Tam také zanedlouho poté zemřel. Song Zheng zůstal do poslední chvíle věrný straně, dokonce když umíral, pořád volal Mao Zedongovo jméno. Ostatní vězni jsou jeho náhlým úmrtím otřeseni.

Tenhle ostřílený bojovník, který byl ve straně i armádě více let, než jsem já byl na světě, toho upřímného starého revolucionáře pro zábavu ztloukla banda tupých, divokých chlapů. A to ještě ani netušíme, jak mu způsobili ta vnitřní zranění. Nakonec zemřel za noci plné divokého větru a bouře, zemřel během potopy, mezi cizími "vězni". Před smrtí nedostal ani doušek čisté vody. Po smrti nemohli příbuzní jeho

¹²¹ 土牢情话: s. 446.

*tělo pochovat, jak se patří, jenom jeden "kuomintangský živel" pronesl smuteční řeč a oplakal ho. Ani já jsem se neubráníl slzám. Jeho poslední slova, pronášená v agónii, byla plná lásky a oddanosti ke straně. Ani slovíčkem si nepostěžoval na příkoří, jichž se mu dostalo. O to více jsem se cítil jako červ, stejně malý a bezmocný vůči hroživé síle visící nad námi.*¹²²

Protože zemřel násilnou smrtí, stává se Song Zheng pro ostatní vězně mučedníkem a hrdinou. Moc dobře si uvědomují vážnost své situace – zemře-li tak dobrý a straně oddaný člen násilnou smrtí, co se potom může stát jim? V tomto okamžiku všem dochází, jak nepatrnými a nedůležitými postavami jsou v nápravném táboře. I když se chovají vzorně, dodržují pravidla, může se jim kdykoli stát totéž, co Song Zhengovi. Uvědomíme-li si, že vězni-intelektuálové byli většinou opravdovými příznivci Komunistické strany a milovali ji z celého srdce, o to horší bylo pro ně zjištění, že jejich upřímný cit ke Straně je v nápravném táboře bezcenný. Na postavě Song Zhenga nemůžeme ukázat, jak se vyrovnává se svou internací v nápravném táboře, protože postava umírá hned na začátku děje. Slouží nám ale jako ukazatel vyhocenosti a tragédie celé situace a důležitý činitel, upevňující v ostatních postavách potřebu se situací se nějak vyrovnat.

7.2.5 Liu Jun 刘俊

Jedinou výraznější mužskou postavou z "druhé strany", ovlivňující děj příběhu, je hlavní velitel nápravného tábora Liu Jun. Výrazem "druhá strana" máme na mysli fakt, že postava nepatří mezi vězně – politické vyvrhele, ale je jejich protikladem. Nejen svým vnějším vzhledem, ale i postavením. Je to silný jedinec, kádr, který se dostává do konfliktu s hlavní mužskou postavou Shi Zaiem. Předmětem jejich "sporu" je mladá dozorkyně Qiao Anping. Na tomto příkladě tedy vidíme, že postava Liu Juna plně odpovídá popisu, který jsme zmínili v kapitole 6.2.1.

Liu Jun vládne veškerému dění v nápravném táboře, má v rukou nejen životy všech uvězněných, ale jak se na konci novely ukáže, rozhoduje i o dalším osudu svých podřízených, totiž kádrů hlídajících v nápravném táboře. Když se dozvídá, že Qiao Anping, které se marně snažil zalíbit a nadbíhal jí, našla zalíbení v intelektuálovi Shi Zaiovi, několikrát ji znásilní. Nakonec ji přinutí provdat se za jednoho z kádrů, Wang Fuhai.

¹²² 土牢情话: s. 450.

O Liu Junově předchozím životě se z novely nic nedozvídáme. Z kontextu si pouze můžeme domyslet, že díky svému správnému třídnímu původu se mu podařilo dosáhnout až na poměrně vysokou pozici hlavního velitele nápravného tábora. Že je ženatý a má děti se také dozvídáme až z kontextu – hlavní hrdina Shi Zai totiž zachrání tonoucí ženu, která je posléze identifikována právě jako Liu Junova manželka. Zároveň se ihned po oživení starostlivě dotazuje po svých dětech.

V táboře požívá Liu Jun značné autority a všichni z něj mají strach. Pádovým důvodem pro to je Song Zhengova smrt. Všichni vědí, že byl ubit kádry, ale mlčí. Nikdo neřekne nic nahlas, protože tuší, že by se mu to zle vymstilo. Liu Jun dal plně průchod své absolutní moci tím, že prohlásí Song Zhengovu smrt za nešťastnou náhodu zapříčiněnou akutním zánětem slepého střeva. Nejenže tak drží ochrannou ruku nad kádry, jež ho ubili, a zachrání je tím od pravděpodobného vyslýchání, které by se rozběhlo, pokud by se celá situace rozkřikla. Zároveň dává najevo, že se celou situací nehodlá dále zabývat.

Wang Fuhai pak přinesl tác kukuřičných placek a každému dal dvě. "Šetřte si je trochu." Nikdy předtím s námi takhle přátelsky nemluvil. "To je váš celodenní příděl. Když je teď sníte, večer už nebudete mít co jíst. Pitná voda také není, ale to nevádí, venku přeci voda je. Tak si ji někde trochu naberte. Velitel vzkazuje, že po jídle se máte pořádně napít a až pak jít pracovat, abyste také nedostali zánět slepého střeva..."¹²³

Hned na začátku novely, v narativní přítomnosti, jíž příběh začíná, se dozvídáme, že Liu Jun nebyl mezi kádry vůbec oblíbený. Při náhodném setkání s Qiao Anping na nádraží se Shi Zai zeptá jejího manžela Wang Fuhai na Liu Juna. Dozvídá se, že ten už je dávno z tábora pryč. Ještě před vypuknutím kampaně proti Gangu čtyř¹²⁴ si stihl zajistit úřednické místo ve své rodné vesnici a tím se zachránit před možným pronásledováním sebe i celé jeho rodiny. Jakožto velitel tábora by byl býval obviněn z nelidského zacházení s vězni a úmyslného zabití Song Zhenga, za jehož smrt byl zodpovědný.

¹²³ 土牢情话: s. 452.

¹²⁴ Po smrti Mao Zedonga v září 1976 vypukly v Pekingu boje o jeho nástupnictví. Takzvaná banda čtyř, jinak též nazývána gangem čtyř, skládající se z Maovy manželky Jiang Qing, Zhang Chunqiaa, Yao Wen Yuana a Wang Hongwena byla zatčena a obviněna ze spiknutí a snahu převzít moc. V dlouhém procesu jim pak byly přičteny hrůzy, které se děly během kampaní za Kulturní revoluce. Bakešová (2003): s. 107 – 111.

"Ten? Tak ten to má snadné. Už dávno se vrátil domů." Mrkl na mě: "On si vždycky ví rady. On je... no, on prostě vždycky ví, jak na to. Vždycky bude úředníkem, zmetek jeden. Má holt úřednického ducha..."¹²⁵

7.2.6 Matka a Qiao Anping 桥安萍

Ačkoli se tato práce nezabývá ženskými postavami, v novele "Věžeňská romance" jsou její důležitou součástí. Ovlivňují nejen další děj, ale na vztahu k nim vidíme, jak se hlavní postava vyvíjí a jak se vyrovnává se svou internací v nápravném táboře. Ani matka, ani Qiao Anping nepatří do skupiny politických vyvrhelů, jsou tedy "na druhé straně" stejně jako velitel Liu Jun. Spojuje je několik faktorů – obě dvě hrají velmi důležitou roli v Shi Zaiově životě, obě ho milují a pečují o něj. Shi Zai obě dvě zradí – matku tím, že ji prokleje, a Qiao Anping vydá při výslechu napospas kádrům.

Shi Zaiova matka byla obyčejná žena, jejíž jedinou starostí byla péče o rodinu. Shi Zai o ní v novele nemluví nahlas, ale zobrazuje ji pomocí vzpomínek a představ. Vzpomíná na ni s láskou, idealizuje si ji a přidává jí i nadpřirozené schopnosti, čímž celé postavě dodává nádech dokonalosti a nenapodobitelnosti.

Maminka byla ženou v domácnosti, celý život strávila u plotny. Věřila na existenci onoho světa, ve znovuzrození duše a podobné nesmysly, vykládala sny. Někdy mi s tajuplným výrazem nadšeně a zaujatě vyprávěla, že duše na onom světě jsou mnohem svobodnější, dokonce mohou se závanem větru přiletět do světa lidí. Co jí tedy zabránilo, aby přiletěla do mých snů...?¹²⁶

Ačkoli postava Shi Zaiovy matky není přímým účastníkem děje novely, je její důležitou součástí. Na vztahu k ní totiž pozorujeme, jak se vyvíjí hlavní mužská postava Shi Zai a jak se mu daří se vyrovnat se svým pobytem v nápravném táboře. Spolu s její smrtí cosi odumře i v Shi Zaiovi, stane se mnohem zamlklejším, ostražitějším a nedůvěřivějším vůči všem lidem, což v důsledku vrcholí právě ztrátou Qiao Anping.

Hlavní ženská hrdinka Qiao Anping do děje příběhu jakoby koncepčně nezapadá. Svým zjevem se velmi odlišuje od ostatních postav – je krásná, zdravá a silná. V novele je popisu jejího zevnějšku věnována neobvyklá péče. To je také další z rysů odlišujících ji od ostatních – u žádné

¹²⁵ 土牢情话: s. 439.

¹²⁶ 土牢情话: s. 464

z postav novely totiž není charakterizován její vzhled, s výjimkou Qiao Anping. Na vězně zapůsobí její příchod jako blesk z čistého nebe. Nejen že se jim líbí fyzicky, ale oceňují i to, že se k nim chová mile a přátelsky.

Nikdy předtím jsem neviděl tělo, které by vydávalo tak krásnou záři. V obličejí se jí odrazilo zlaté slunce, takže bylo dokonce možné vidět jemné chloupky na červené pleti. Vlasy zastřižené po uši se hodily ke kulatému, ještě bezelstnému dětskému obličejí. Z ladných ramenou, paží i hrudi energie jen tryskala. Byla typickou vesnickou dívkou, kterou tenkrát zobrazovali malíři na všech plakátech – s plnými tvary, milá a důstojná zároveň. Na zádech jí visela puška ráže sedmdesát devět, na sobě měla oblečené čisté, ale vybledlé vojenské šaty. Připadala nám jako anděl. Přinášela mír, uklidňovala srdce, když s omluvným úsměvem stála před branami do našeho pekla. Všichni vězňové, včetně malého Shuna, se poslušně seřadili, zírali na ni a poslouchali její rozkazy.¹²⁷

Qiao Anping zcela odpovídá charakteristice hlavních ženských postav, jak jsme uvedli v kapitole 6.2.1. Pochází z chudé rolnické rodiny a díky dobrému původu se stane jednou z dozorkyň v nápravném táboře. Ačkoli je nevzdělaná – pologramotná, lpí na morálních principech a je čestná a ctnostná. Díky své jednoduchosti a naivitě si neuvědomuje, v jakém postavení se ocitá - stává se lovnou zvěří pro každého muže v nápravném táboře. Důležité je zmínit, že Qiao Anping je charakterizována třetí postavou, totiž Malým Shunem, nikoly přímo vypravěčem. Shi Zai totiž o ní nikdy nemluví přímo (vyjma závěrečného výslechu). I to je dalším výjimečným rysem její postavy, který ji odlišuje od ostatních postav.

"Nevím, čím to je švagrová, přišla hromadně se všemi. Vůbec na ni nekoukej, zálsk na ni mělo hodně chlapů od nás, včetně hlavního velitele. A proč nás má hlídat právě ona? Prostě speciální péče, chápeš? Práce na poli je těžká, obzvláště teď. Mnohem lehčí je hlídat nás, každej ví, že nezdrhneme. A se zbraní na zádech to navíc vypadá mnohem líp." Malý Shun mlel o překot dál: "Tahle holka je trošku přihlouplá. Chvilí pořvává spolu s veliteli "do toho!", za chvíli se s nimi hádá, že "tohle je dobrej člověk, tamto je

¹²⁷ 土牢情话: s. 453.

špatnej člověk!". Ke všemu je poctivá, až to bolí. Liu Jun s ostatními si z ní udělali hračku, však uvidíš. Dřív nebo později skončí v jejich pařátech..."¹²⁸

Tím, že se oba dva hlavní protagonisté sblíží, dovolí si Shi Zai k Qiao Anping více, než by směl. Když je pro něj situace po matčině smrti neúnosná, směřuje svůj žal a vztek právě na ni. Neobviňuje ji z matčiny smrti, ale využívá ji jako katalyzátor, který mu umožní dostat ze sebe skryté emoce - zlost, bolest, vztek a bezmoc. De facto je Qiao Anping pro něj jediným možným způsobem, jak vyjádřit své nitro.

"Tss!" zvolal jsem vztekle. Cožpak já nemám matku? Zatočila se mi hlava a před očima jsem měl mžítiky. [...] Cožpak jenom vy máte matky? Cožpak my, třídní nepřátelé, nejsme také zrozeni z otců a matek? Copak my nejsme s masa a krve? Copak my nemáme srdce? Cožpak moje matka musela..." V ten moment jsem nad sebou ztratil vládu, krev mi stoupla do hlavy, celé tělo se roztřásl a nemohl jsem ze sebe vypravit slovo. Jednou rukou jsem se chytl za hrdlo, druhou za hrud'.¹²⁹

Posledním způsobem, jak hlavní mužská postava Shi Zai reaguje na extrémní situaci, a který můžeme zároveň sledovat na jeho vztahu k Qiao Anping, je popírání veškerých emocí či možnosti existence citu mezi dvěma lidmi. Shi Zai tuší, že Qiao Anping k němu cítí něco více než jen přátelství. Převládá v něm ale jeho pud sebezáchovy, vypěstovaný dlouhodobým pobytem v nebezpečném prostředí. Zároveň mu tento nový cit, který je pro něj prakticky neznámý, přináší další pocit nátlaku. Je tedy pochopitelné, že na něj reaguje odmítavě a snaží se dalšího stresoru zbavit. *"Když jsem viděl, jak se roztřásla a její hrud' se dmula zlostí, bílé zuby zatínala do spodního rtu.... měl jsem radost! Konečně jsem to ze sebe dostal. Chtělo se mi zavolat: Zničím veškerý krásný cit!"¹³⁰* Můžeme tedy říci, že Qiao Anping se tak stává neúmyslnou obětí muže, který je navíc sám obětí politického systému.

¹²⁸ 土牢情话: s. 456.

¹²⁹ 土牢情话: s. 462.

¹³⁰ 土牢情话: s. 459.

8 ZÁVĚR

Postavy politických vyvrženců v Zhang Xianliangově díle jsou téměř bez výjimky muži. Termínem "vyvrženec" máme na mysli člověka – postavu, jež se v důsledku rychlého sledu jednotlivých politických kampaní ocitá v nápravném táboře *laogai* s cílem být převychován. Důvod či záminka, pro kterou jsou internováni, není důležitá. Jako vězni jsou tyto postavy v nápravném táboře totiž vyvrženci v pravém slova smyslu. Z postavení normálního občana se jako mávnutím kouzelného proutku dostávají do postavení podlidí, věcí a předmětů.

V Zhangově díle tedy nápravný tábor víceméně neodpovídá tradičnímu konfuciánskému pojetí vězení. Nevnímá vězně jako zbloudilé duše, které sešly ze správné cesty a de facto ani nepomáhá potrestaného napravit ve smyslu odčinit jeho provinění a ulehčit mu návrat do společnosti, ale tak zvanou převýchovou se z něj snaží vytvořit úplně nového člověka. Jak se tedy postavy vězňů – politických vyvrženců s tímto nátlakem vyrovnávají? To je otázka, již jsem si kladla na začátku této práce. K odpovědi vedla dlouhá cesta.

Na základě vyhledaných materiálů jsem sestavila historické pozadí fenoménu nápravného tábora *laogai*, které mi pomohlo lépe pochopit a představit si skutečnou situaci v nápravných táborech. V další kapitole jsem charakterizovala literaturu týkající se nápravných táborů, tak zvanou literaturu vězeňských zdí. Rozdělila jsem ji do čtyř skupin podle původu pramenů, totiž na autobiografické zápisky vězňů, statě psané lidmi "zvenčí", narativní prameny psané bývalými vězni a narativní prameny sepsané lidmi "zvenčí" tábora. Poté jsem se snažila najít a popsat shodné prvky charakterizující literaturu vězeňských zdí. Tato tematika není v českém prostředí ještě dostatečně prozkoumána, musela jsem zvolit a stanovit vhodnou terminologii a použít vlastní překlady názvů děl.

Poznatky získané v teoretické části jsem použila pro rozbor Zhangovy novely "Vězeňská romance". Tuto novelu jsem zvolila záměrně, protože svými charakterovými vlastnostmi spadá do kategorie fiktivních děl psaných bývalými vězni. Je tedy ideální pro rozbor jednotlivých typů postav politických vězňů – vyvrženců a ukázkou toho, jak se vyrovnávají s traumatem způsobeným jejich internací v nápravném táboře *laogai* a pokusem kádrů přetvořit je v "nové" lidi.

Hlavní mužská postava – mladý intelektuál Shi Zai se se stresem vzniklým jeho internací vyrovnává hned několika způsoby. Musí si každou situaci napřed v duchu řádně zpracovat, aby ji

pochoopil. Z děje novely je jasné, že tento způsob pro něj nedopadá dobře, protože díky neustálému přemýšlení se snadno zamotá do zákeřných otázek, jež mu kladou vedoucí kádři, a nechá se jimi zmanipulovat. V důsledku cílené manipulace pak ublíží hlavní ženské hrdince, což vnímá jako obrovské pochybení. Další způsob, kterým se Shi Zai vyrovnává s traumatem, pozorujeme na vztahu k jeho matce. Je Shi Zaiovi nejbližším člověkem, myšlenky a vzpomínky na ni mu pomáhají vyrovnat se s krutým prostředím nápravného tábora *laogai*. V důsledku vyhocení situace způsobenému povodní a zatopením vězeňské cely ztrácí Shi Zai svou sebekontrolu a v zoufalství matku prokleje. Domnívám se, že toto je jeden ze dvou klíčových okamžiků celé novely. Uvědomuje si, že slova, jež vyřkl, jsou nevratná a že se v důsledku extrémního vyhocení situace a boje o holý život dostal až na samé dno lidské společnosti. Prokletím své matky se totiž stává opravdovým vyvrhelem. Druhým klíčovým okamžikem novely je výsledek, při kterém Shi Zai pochopil zařazení do společnosti. Je tedy schopen vyrovnat se se svou internací a v nápravném táboře *laogai* a se vztahem KS k němu.

Dalšími postavami politických vyvrhelů ve Vězeňské romanci jsou pan "Tojepohroma" a Malý Shun. Ačkoli jsou to postavy spíše nevýrazné a děj nijak neovlivňují, přesto jsou dobrými příklady toho, jakým způsobem se lze vyrovnávat s traumatem uvěznění. Chování pana "Tojepohromy" je jasným příkladem tak zvané posttraumatické stresové poruchy – postava se uzavírá do sebe, nekomunikuje s vnějším světem a jediná věta, kterou je schopen reagovat na vnější podněty je: "To je pohroma!" Odtud tedy pramení jeho přezdívka. Malý Shun je naopak postavou velmi živou. Cíleně se pohybuje na hranici obou dvou skupin – vězňů vyvrhelů a táborových kádrů. Z každé situace se snaží vytěžit pro sebe to nejlepší, život v nápravném táboře pro něj tedy paradoxně plyne celkem hladce a bezproblémově.

Mezi vězně – vyvrhele spadají i další dva intelektuálové: starý Qin a doktor Li. Protože jsou oba dva vzdělaní a mají mnohé zkušenosti, daří se jim se situací vyrovnat snáze než mladému intelektuálovi Shi Zaiovi. Jako nejjistější způsob přežití volí nenápadnost, snaží se nevyčnívat z řady. To ovšem neznamená, že by byli pasivními postavami. Díky svému vzdělání mohou ostatním na pozadí ideologie vysvětlovat jednotlivé události. Zároveň si uvědomují závažnost situace a snaží se aktivně najít řešení – přimět Shi Zaie, aby přemluvil Qiao Anping k odeslání dopisů.

Nezanedbatelnou postavou je i Song Zheng. Je též zařazen mezi politické vyvrhele, sice hned na začátku umírá ale jeho osud děj novely aktivně ovlivňuje. Slouží jako ukazatel

vyhrocenosti a tragédie celé situace a jako důležitý činitel, upevňující v ostatních postavách potřebu se se situací nějak vyrovnat.

Je třeba zmínit ještě ženské postavy matky a dozorkyně Qiao Anping. Ačkoli je neřadíme mezi politické vězně (neboť jimu nejsou), mají obě dvě v novele důležitou roli. Jsou totiž zrcadlem odrážejícím Shi Zaiovu snahu vyrovnat se s uvězněním v nápravném táboře *laogai*.

Vrátím-li se na začátek práce - k autorovi Zhang Xianliangovi, je třeba se znovu zamyslet nad otázkou, jak je možné, že se Zhang stal úspěšným autorem, ačkoli se ve svých knihách zabývá tématem nápravných táborů (což je v Číně tabu)? Je možné, že by se o nich nevyjadřoval kriticky, přesto že sám prožil téměř dvě dekády internací v několika nápravných táborech? Či je natolik dokonalým umělcem, že oficiální cenzura nepozná eventuální skrytou kritiku? Ani rozbor jeho díla a náhled na chování literárních postav v jeho díle mi neulehčil hledání odpovědi.

Domnívám se, že odpovědí je charakteristický jev Zhangova díla, který ve své práci popisují termínem "upřímné pokrytectví". Zhang Xianliang se sice zabývá kontroverzními tématy, popisuje je ovšem spíše střízlivě, což vzbuzuje u veřejnosti nedůvěru. Autor tím ale nechává prostor čtenáři, aby si sám rozhodl, zda dílo bude vnímat kriticky, a nebo ne.

Protože je život a dílo Zhang Xianlianga v českém prostředí ještě neprozkoumáno, považuji za největší přínos této práce získání relevantních materiálů o dané problematice a upozornění na možné kontroverzní chápání literatury vězeňských zdí. Co se týče díla Zhang Xianlianga, domnívám se, že zde jsou ještě další aspekty, které by stály za hlubší prozkoumání – totiž charakteristika ženských postav v jeho díle a vztah hlavních hrdinů k ženám.

9 ANOTACE

Příjmení a jméno autora:	Hajšmanová Petra
Název katedry a fakulty:	Katedra asijských studií, Filozofická fakulta
Název diplomové práce:	Postavy politických vyvrženců v díle čínského autora Zhang Xianlianga
Vedoucí diplomové práce:	Mgr. Kamila Hladíková
Počet znaků:	148.243
Počet stran:	107
Počet příloh:	1
Počet titulů použité literatury:	49
Klíčová slova:	Zhang Xianliang, čínská moderní literatura, literatura vězeňských zdí, Tulao Qinghua, nápravný tábor <i>laogai</i> , politický vyvrženec, trauma, upřímné pokrytectví

Práce se zabývá postavami politických vyvrženců v novele čínského autora Zhang Xianlianga. Shrnuje historické pozadí fenoménu nápravných táborů *laogai* v ČLR, dále se zabývá charakteristikou písemných pramenů o táborech *laogai*, které dělí do čtyř skupin: autobiografické zápisky bývalých vězňů, statě psané lidmi zvenčí, narativní prameny psané bývalými vězni a narativní prameny sepsané lidmi zvenčí. Jsou stanoveny charakteristické rysy literatury vězeňských zdí a charakteristické rysy tvorby čínského autora Zhang Xianlianga, který je zástupcem tohoto směru. V rozboru novely "Vězeňská romance" se práce zaměřuje na postavy politických vyvrženců a zkoumá, jakým způsobem se postavy vyrovnávají s traumatem internace v nápravných táborech.

10 ABSTRACT

This work concerns with the motive of political outcasts in Zhang Xianliang's literary work. The historical background of the China labor camp is described, also the characteristics of prison writings. The prison writings fall into four major categories: nonfictional autobiographies written by former prison inmates, nonfictional writings penned by the authors who have never been imprisoned. The last two categories are fictional - fiction written by former prison inmates and fiction that is set into the prison camp, however penned by authors who have not been imprisoned. Further, the description of so-called prison wall literature is stated, including the characteristic features of Zhang Xianliang's literary works. The last chapter analyses Zhang's novel "Tulao Qinghua" and discusses the characters of political outcasts in this novel.

Key - words:

Zhang Xianliang, modern Chinese literature, prison wall literature, Tulao Qinghua, *laogai*, labor camp, character of political outcasts, traumatic remolding, sincere hypocrisy

11 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

- APPLEBAUM, Anna. *Gulag: A history*. Westminster, MD, USA: Knopf Publishing Group, 2004.
- BAKEŠOVÁ, Ivana. *Čína ve XX. Století. Díly I., II.* Olomouc: Vydavatelství UP, 2001.
- BALVÍN, Jaroslav. "Bachtin a lidová kultura středověku a renesance." In: ERGO, sborník z konference "Péče o tělo" pořádaný katedrou společenských věd Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, květen 2005. http://casopis.ergo.sweb.cz/texty/jaroslav_balvin.htm. (5. červen 2011).
- BERNHEIM, Arnošt. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: Jan Laichter, 1931.
- BLOCH, Marc. *Obrana historie aneb Historik a jeho řemeslo*. Praha: Svoboda, 1967.
- COLLIER, David (ed.). *Chinese-English Dictionary of Colloquial Terms Used in Modern Chinese Literature*. New Haven: Far Eastern Publications Yale University, 1979.
- 从维熙. 走向混沌。北京：北京出版社，2001。CONG Weixi. *Zou xiang hundun*. Beijing: Beijing chubanshe, 2001.
- DIKÖTTER, Frank. (2003). "The emergence of labour camps in Shandong province, 1942-1950." *The China Quarterly*, (175), 803. Retrieved from ProQuest: <http://search.proquest.com/docview/229579748?accountid=16730>. (8. únor 2011).
- DUTTON, Michael. "Disciplinary projects and carceral spread: Foucauldian theory and Chinese practice." *Economy & Society* [serial online]. August 1992; 21 (3): 276. Retrieved from EBSCOhost: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=sih&AN=11161469&lang=cs&site=ehost-live>. (8. únor 2011).
- FAIRBANK, John King. *Dějiny Číny*. Praha: NLN, 1998.
- FU, Hualing. "Re-education through Labour in Historical Perspective." *The China Quarterly*, Vol. 184, No. 2, 2005, s. 811-830.

- GANG, Yue. "Postrevolutionary Leftovers: Zhang Xianliang and Ah Cheng". In: *The Mouth that Begs. Hunger, Cannibalism and the Politics of Eating in Modern China*. London: Duke University Press, 1999, s. 184 – 222.
- HAVRÁNEK, Jan, MYŠKA, Milan a PAVLÍK, Jiří. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: SPN, 1967.
- HODROVÁ, Daniela a kol. *Na okraji chaosu. Poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001.
- HONG, Zicheng. *A History of Contemporary Chinese Literature*. Leiden: Brill, 2009.
- 洪子诚. 中国当代文学史.北京 : 北京大学出版社, 1999。HONG Zicheng: *Zhongguo dangdai wenxueshi*. Beijing: Beijing daxue chubanshe, 1999.
- HRABÁK, Josef, ŠTĚPÁNEK, Vladimír. *Úvod do teorie literatury*. Praha: SPN, 1987.
- HROCH, Miroslav. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: SPN, 1985.
- HSIA, Chih-tsing. "Zhang Xianliang as author and hero. A study of his Record of My Emotional Life." In: WILLIAMS, Philip F., WU, Yenna (eds): *Remolding and Resistance among Writers of the Chinese Prison Camp*. London: Routledge, 2006. s. 13 – 26.
- HUALING, F. (2005). "Re-education through labour in historical perspective." *The China Quarterly*, (184), 811. Retrieved from ProQuest: <http://search.proquest.com/docview/229507098?accountid=16730>. (8. únor 2011).
- KINKLEY, Jeffrey C. "A Bettelheimian Interpretation of Chang Hsien-liang's Concentration-Camp Novels." *Asia Major*, Vol. 4, Part 2, 1991. S. 83 – 113.
- KINKLEY, Jeffrey C. *Corruption and realism in late socialist China: The return of the political novel*. Palo Alto, CA, USA: Stanford University Press, 2006.
- KINKLEY, Jeffrey C., MARTIN, Helmut. *Modern Chinese Writers: Self-Portrayals*. New York: M. E. Sharpe, 1992.

- LAUGHLIN, Charles A. (Editor). *Contested Modernities in Chinese Literature*. Gordonsville, VA, USA: Palgrave Macmillan, 2005.
- 李倩:特定时期的大墙文学。沈阳: 辽宁大学出版社: 1988。 <http://read.chaoxing.com/ebook/detail.jhtml?id=10120582&page=#>. (10. červenec 2011). LI Qing: *Teding shiqi de daqiang wenxue*. Shenyang: Liaoning daxue chubanshe, 1988. <http://read.chaoxing.com/ebook/detail.jhtml?id=10120582&page=#>. (10. červenec 2011).
- LIANG, B., WILSON, C. (2008). "A critical review of past studies on China's corrections and recidivism." *Crime, Law and Social Change*, 50(3), 245. Retrieved from ProQuest: <http://search.proquest.com/docview/216166577?accountid=16730>. (8. únor 2011).
- LINK, Perry. "A brief introduction to Chang Hsien-liang." *Asia Major*, Vol. 4, Part 2, 1991. S. 79 - 82.
- LINK, Perry Eugene. *The uses of literature: life in the socialist Chinese literary system*. Princeton NJ: Princeton University Press, 2000.
- MOSHER, Steven W. "Chinese Prison Labor." *Society* 29, No. 1 (November 1991): 49-59. Retrieved from EBSCOhost: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=sih&AN=10410704&lang=cs&site=ehost-live>. (8. únor 2011).
- MÜHLHAHN, Klaus. (2004). "Remembering a bitter past: The trauma of china's labor camps, 1949-1978." *History and Memory*, 16(2), 108. Retrieved from ProQuest: <http://search.proquest.com/docview/195099780?accountid=16730>. (8. únor 2011).
- MÜHLHAHN, Klaus. „Erinnern und Darstellen des Unvergesslichen: Die *Laogai*-Romane von Zhang Xianliang". In: Bernhard Führer (Ed.): *Zensur. Text und Autorität in China in Geschichte und Gegenwart*. Wiesbaden: Harrasowitz, 2003, s. 109-132.
- PALÁT, Augustin, PRŮŠEK, Jaroslav. *Středověká Čína*. Praha: DharmaGaia, 2001.
- PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Rubico, 2000.
- PCHU-I. *Byl jsem posledním císařem čínským*. Praha: Panorama, 1990.

- PRAŠKO, Ján, a kol. *Posttraumatická stresová porucha a jak se jí bránit*. Praha: Maxdorf, 2002.
- RONENOVÁ, Ruth. *Možné světy v teorii literatury*. Brno: Host, 2006.
- SKŘIVAN, Aleš. *Japonská válka 1931-1945*. Praha: Libri, 1997.
- 孙静波. 论张贤亮小说的抒情特色. 浙江国际海运职业技术学院学报, 2008年3月, 第4卷, 第1期, 38-43页. SUN Jingpo. "Lun Zhang Xianliang xiaoshuo de shuqing tese." *Zhejiang guoji haiyun zhiye jishu xueyuan xuebao*, 2008.
- VIZINOVÁ, Daniela, PREISS, Marek. *Psychické trauma a jeho terapie. Psychologická pomoc obětem válek a katastrof*. Praha: Portál, 1999.
- WANG, David Der-wei. *Fin-de-siècle splendor: repressed modernities of late Qing fiction, 1849-1911*. Palo Alto CA: Stanford University Press, 1997.
- WELLEK, René, WARREN, Austin. *Teorie literatury*. Olomouc: Votobia, 1996.
- WHYTE, Martin King. "Corrective Labor Camps in China." *Asian Survey*, Vol. 13, No. 3, March 1973. University of California Press, s. 253 – 269. Retrieved from JSTOR: <http://www.jstor.org/stable/2643036>. (9. květen 2011).
- WILLIAMS, Philip F., WU, Yenna. *The Great Wall of Confinement: The Chinese Prison Camp through Contemporary Fiction and Reportage*. Berkeley, CA, USA: University of California Press, 2004.
- WILLIAMS, Philip F., WU, Yenna (editors): *Remolding and Resistance Among Writers of the Chinese Prison Camp*. London: Routledge, 2006.
- WU, Yenna. "Women as Sources of Redemption in Chang Hsien-liang's Labor - Camp Fiction." *Asia Major*, Vol. 4, Part 2, 1991. S. 115 – 131.
- WU, Yenna. "Traumatic remolding and its ethical implications in three of Zhang Xianliang's novels." In: WILLIAMS, Philip F., WU, Yenna (eds): *Remolding and Resistance among Writers of the Chinese Prison Camp*. London: Routledge, 2006. s. 27 – 67.

- 张贤亮. 土牢情话。[中华人民共和国五十年文学名作文库。中篇小说卷。上。/主编：王蒙]。437-490页 ZHANG Xianliang. *Tulao Qinghua*. In: WANG Meng (editor): *Zhonghua renmin gongheguo wushi nian wenxue mingzuo wenku*. Zhongpian xiaoshuojuan. Shang. S. 437 – 490.
- 张贤亮. 青春期。长春：时代文艺出版社，2006。3-71页 ZHANG Xianliang. *Qingchunqi*. Changchun: Shidai wenyi chubanshe, 2006. S. 3 – 17.
- 张贤亮: 我的菩提树。北京：北京作家出版社，1994。ZHANG Xianliang. *Wo de putishu*. Beijing: Beijing zuojiua chubanshe, 1994.

Internetové vyhledávače, slovníky a databáze

- Databáze EIZ UPOL <http://ezdroje.upol.cz/ezdroje/>
- Encyklopedie WIKIPEDIA: www.wikipedia.org
- Encyklopedie BAIDU: www.baidu.cn
- Kdo je kdo v české slavistice www.slaviste.cz
- Slovník české literatury AV ČR: www.slovníkceskeliteratury.cz
- The *laogai* archives: <http://www.laogaiarchives.org/>
- 当代中国文学 www.ddwenxue.com
- 中国国家图书馆 <http://www.nlc.gov.cn/>
- Wénlín 《文林》 [Háj literátů]. Učební slovník čínského jazyka, v. 3.0, 2002.

12 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – kopie originálního textu novely *Vezeňská romance* (土牢情话 Tulao qinghua) od Zhang Xianlianga.